

**A Nevelési Tudásdepó projekt helye a közoktatás-fejlesztési
stratégiában, különös tekintettel az innovációs potenciál
fejlesztésének lehetőségei a nem formális és informális képzés
területén**

TÁMOP 3.2.4-08/2-2009-0001

**Nevelési Tudásdepó az olvasóvá neveléshez
és a digitális kompetenciák fejlesztéséért**

**OLVASÁSRA NEVELÉS A ROMA
HAGYOMÁNYOK BEMUTATÁSÁNAK,
FELDOLGOZÁSÁNAK SEGÍTSÉGÉVEL**

korai iskolaelhagyók részére

Tartalom

I. A PROGRAMFÜZET ADATAI -----	3
II. HASZNOS TUDNIVALÓK -----	5
III. A program tartalma -----	8
IV. A program tananyaga -----	9
IV.1. Modul: Ráhangelő -----	9
IV.1.1. Tanulási feladat-----	12
IV.1.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása-----	13
IV.1.1.1.1. A tartalom részletes bemutatása -----	13
IV.1.1.1.2. Olvasás – ismeretszerzés – szórakozás -----	16
IV. 2 Modul: A világ megismerése, helyem a világban 10 óra -----	22
IV.2.1 Tanulási feladat – tartalom-----	23
IV.2.1.1. Anyanyelv, nem anyanyelv, idegen nyelv -----	24
IV.2.1.2. Könyvek, írásos munkák, digitális kultúra-----	27
IV.2.1.3. Szöveg, szó, hang és betű, a beszéd és olvasás -----	36
IV.3. Modul: Olvasunk – értő olvasás, kiemelés, összegzés -----	45
IV.3.1. Tanulási feladat: az olvasás hasznossága – szokások, babonák, életmód-----	45
IV.3.1.1. Az olvasás-szövegértés hasznossága, gyakorlatok -----	46
IV.3.1.2. Nyelvhelyesség, kiejtés, írás-szövegalkotás-----	51
V. Összegző értékelés -----	67
VI. Szakirodalom jegyzék a felhasznált nyomtatott és digitális anyagok, adatbázisok, linkek -----	68

I. A PROGRAMFÜZET ADATAI

A program megnevezése:

Olvasásra nevelés a roma hagyományok bemutatásának, feldolgozásának segítségével

A fejlesztő team tagjai:

Hámoriné Váczy Zsuzsa

A program célja:

A program sikeres befejezése után a résztvevők olvasás/szövegértés-szövegalkotási kompetenciáinak fejlesztése, a további tanulásra, illetve munkavállalásra való szint megközelítése.

A különféle típusú szövegek megértése, felhasználása, információk keresése, összegyűjtése és feldolgozása, könyvhasználat.

A tanulás iránti attitűd és az önismeret növelése.

Szociális kompetenciák fejlesztése, amelyek az egyéni felelősségvállalás és a csoportban való munka képességeit fejlesztik.

A résztvevők – saját kulturális közegük szokásait, életmódját, hagyományait megismerve – nyitottá válnak más kultúrák befogadására.

A program időtartama: 30 óra

A program során elsajátítandó kompetenciák (ismeretek, fejlesztett képességek, attitűdök):

A tanuló a program befejezése után:

- Ismereteket szerez az olvasás, illetve a kulcskompetencia fontosságáról, amennyiben ez minden tanulás, ismeretszerzés alapja.
- Felismeri annak jelentőségét, hogy olvasás, információszerzés nélkül senki nem boldogulhat sem munkás, sem magánéletében.

- Képes lesz egyszerűbb szövegek értő olvasására, lényegkiemelésre és az olvasottak összefoglalására szóban és írásban.
- Tapasztalatot szerez a másokkal való együttműködésben.
- Fejlődik önértékelése, tapasztalatot szerez mások tevékenységének értékelésében.
- A tanulás, a munka iránti motivációja növekszik.

A programban alkalmazott értékelési módszerek:

Értékelés formája	Program közbeni egyéni, csoportos és önértékelés, formatív/fejlesztő értékelés
Értékelés rendszeressége	Modulonként és a program végén
Értékelés tartalma	A program, illetve a modul tananyagának feldolgozása, gyakorlati feladatvégzés

II. HASZNOS TUDNIVALÓK

A projekt lehetőséget ad azoknak a fiataloknak a felzárkózásra és fejlődésre az olvasás kulcskompetencia területén, akik valamilyen okból lemorzsolódtak, a nyolcadik osztályt sem végezték el, illetve a szakmaszerzés lehetőségét sem kapták meg alapvető kompetenciahiány miatt.

A projekt meghirdetése előtt tájékozódjunk a közelünkben működő iskoláknál arról, kik, hányan voltak korai iskolaelhagyók, kerültek ki idő előtt a közoktatásból, illetve a helyi önkormányzat, kisebbségi önkormányzat, családsegítő, egészségügyi és szociális területen dolgozóktól hányan szorulnak rá erre a programra, kinek volna szüksége fejlesztésre, felzárkóztatásra. Lehetőségeink vagy igény szerint dolgozzunk együtt, kérjünk segítséget a program elindításához, megvalósításához.

A program megvalósításában való előrehaladás rendszere:

- A program tananyagát modulokra bontottuk. A modulokra való felbontás alapját a modul során elsajátításra kerülő kompetenciák, ismeretek, motivációs elemek adják. Az egyes modulokon belüli tanulási feladatok a leckéken belüli részcélkitűzések szerint kerültek felosztásra. Minden tanulási feladathoz önellenőrzés, önértékelési, értékelési forma: kérdések, feladatok található, melyek segítségével a tanuló, illetve a foglalkozás vezetője ellenőrizheti, milyen mértékben sikerült elsajátítania a tanulási feladatban meghatározottakat. A modulok végén, azok tananyagára épülő feladatok található, melyek segítségével a foglalkozás vezetője ellenőrizni tudja a tanuló előrehaladását a modul célkitűzésére vonatkozóan. A program összegző értékeléssel zárul, melynek segítségével a foglalkozás vezetője komplex módon ellenőrizni tudja, hogy mennyire felelt meg a programban végzett tevékenység a célkitűzéseknek.

A tanulást segítő eszközök:

- Könyvek, egyszerű, a napi életben használatos szövegek, információhordozók.
- Hagyományos könyvtári eszközök.
- Interneten elérhető adatbázisok, hasznos linkek.

A program során alkalmazott munkaformák, szervezési módok:

- önálló egyéni munka,
- páros munka,
- csoportos munka,
- kooperatív csoportmunka,
- frontális munka,
- önellenőrzés,
- önértékelés.

Piktogramok a tananyagban való előrehaladás segítésére:

Olvassa el figyelmesen, keresse az interneten vagy adatbázisban

Fontos rész

Megértést könnyítő példa

Értékelő kérdések, feladatok

Önállóan vagy csoportosan feldolgozandó feladat

III. A PROGRAM TARTALMA

A program a fenti célok eléréséhez olyan tananyagokat, szövegeket, eszközöket és módszereket ajánl, amelyek alkalmasak arra, hogy a nevelési-oktatási szempontból, de feltehetően szociális szempontból is hátrányos helyzetű fiatalok újabb esélyt kapjanak tanulmányaik sikeres folytatásához. A programban résztvevők korban és tudás háttérben is különbözőek lehetnek. Eddigi sikertelenségük legfőbb oka minden bizonnyal a szegénységben és a tanulás iránti motiváltság hiányában keresendő. Feladatunk tehát, hogy olyan élményszerű, az egyéni fejlesztésre is alkalmas tartalmat fejlesszünk és alkalmazzunk, amelyek jól megfelelnek céljaink eléréséhez. A kiválasztott olvasmányok és feladatok a roma kultúra, hagyományok köréből kerültek ki, remélve, hogy ez az ismerős „közeg” jobb légkört, attitűdöt biztosíthat a tanuláshoz.

Modul sorszám	Témakör, cím	Időtartam (óra)
1.	Ráhangelő – előzetes tudás, célkijelölés	5
2.	A világ megismerése, helyem a világban	10
3.	Olvasunk – értő olvasás, kiemelés	13
4.	Összegző értékelés	2

IV. A PROGRAM TANANYAGA

IV.1. Modul: Ráhangelő

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

A programban résztvevő fiatalok számára készült mintaprogram feladatainak kapcsolódásait a NAT műveltségterületeihez, a kulcskompetenciákhoz, valamint a kiemelt fejlesztési feladatokat az alábbi táblázat tartalmazza:

NAT	Kulcskompetenciák	Kiemelt fejlesztési feladatok	A műveltségi területek oktatásának közös követelményei
Anyanyelv és irodalom	Anyanyelvi kommunikáció	Beszédképesség, szóbeli szövegek megértése, értelmezése és alkotása. Olvasás, írott szöveg megértése. Írás, szövegalkotás. A tanulási képesség fejlesztése. Irodalmi kultúra, irodalmi művek értelmezése. Az ítélőképesség, az erkölcsi, esztétikai és történelmi érzék fejlesztése.	
Élő idegen nyelv	Idegen nyelvi kommunikáció	– beszédképesség, – olvasásértés.	
Ember és társadalom	Szociális és állampolgári kompetencia	Ismeretszerzés, tanulás Kritikai gondolkodás Kommunikáció Tájékozódás térben-időben	

Informatika		Az informatikai eszközök használata <i>Informatika-alkalmazói ismeretek:</i> - a gyakorlati életben használt legfontosabb írásos formátumok gépi megvalósítása, igény a mondanivaló lényegét tükröző esztétikus külalak kialakítására - adatbázisok, adattáblák alkalmazása, keresés az adatbázisban <i>Infotechnológia (problémamegoldás informatikai eszközökkel és módszerekkel)</i> - az adott probléma megoldásához szükséges módszerek és eszközök kiválasztása <i>Infokommunikáció</i> - információkeresés, információközlés - információs technológián alapuló kommunikációs formák - könyvtári informatika	
	Hatékony, önálló tanulás	- kitartó tanulás, - saját tanulás megszervezése egyénileg és csoportban, - az idővel és az információval való hatékony gazdálkodás, - a tanulás folyamatának ismerete, - új ismeretek szerzése, feldolgozása, útmutatások keresése és alkalmazása, - előzetes tanulási és élettapasztalatok beépítése, használata helyzetek sokaságában, - motiváció és a magabiztosság	Tanulás

A lakóhelyi környezetben, a szektorközi együttműködés során megtörténik a közoktatásból lemorzsolódott fiatalok számbavétele (szociális, oktatásügy, egészségügy, kisebbségi önkormányzat) és a résztvevők „toborzása”. Megtörténik a csoportok szervezése, meghatározzuk a célokat, a projekt végrehajtásához szükséges időt, valamint azokat a munkaformákat, melyek leginkább segítik a feladatok minél teljesebb feldolgozását.

A modul elvégzése után a tanuló:

- legyen képes önállóan elvégezni egy részfeladatot,
- legyen képes eredményesen tevékenykedni csoportmunkában,
- érdeklődéssel forduljon az elvégzendő feladatok felé.

A tanulási feladatokhoz tartozó rész célkitűzések:

A tanuló a tanulási feladatok elvégzése után képes lesz:

- az általa elvégezhető feladat felismerésére, megértésére
- rövidebb szövegek értő olvasására,
- önállóan bemutatni a feladatok megoldásához vezető utat,
- támogatni társait a feladatok elvégzésében,

IV.1.1. Tanulási feladat

Ráhangelő – előzetes tudás – célkijelölés			
Tervezett idő: 5 óra			
Téma	Tanulói tevékenység	Módszerek	Eszközök
A tartalom részletes bemutatása			
Ismerkedés, bemutatkozás A program céljának ismertetése	Névjegykészítés magunkról és egymásról. Prezentáció, vita, hallgatót reflexiók	Frontális munka, beszélgetés, felolvasás, kommunikációs gyakorlatok Előadás, vita, csoportban feladatmegoldás és a célok megfogalmazása	öntapadós lapok, szókérttyák, mese olvasás, illusztráció Flipchart, filcek, térkép (Eurázsia)
Olvasás – ismeretszerzés – szórakozás			
Hogyan tájékozódunk a világban Mi kell ahhoz, hogy dolgozzunk, vásároljunk, tanuljunk, utazzunk, stb. Zene, film, tánc, stb.	Gyűjtőmunka Kooperatív csoportmunkában az adott témához a szükséges feltételek összegyűjtése A könyvtári folyóiratokból, műsorfüzetekből, broszúrákból gyűjtés és felolvasás, ismertető	Munka párban csoportmunka, fejlesztő értékelés, szóvívő-választás Irányított gyűjtőmunka, facilitáló-segítő tevékenység	Képek, szókérttyák, jelek Flipchart, bluetech, képek, szókérttyák Könyvtári, olvasótermi, közösségi térben található kulturális információk, plakátok, broszúrák, újságok, hirdetések
Szóbeliség, írásbeliség, hagyományok			

IV.1.1.1. A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

IV.1.1.1.1. A tartalom részletes bemutatása

1. Feladat:

A résztvevők bemutatkozása, ismerkedés:

Névjegykészítés: öntapadós lapokra minden résztvevő felírja, rajzolja a nevét és egy közös felületre felragasztják. Ezt követően egyenként, egy-egy nem saját „névjegyet” felolvasva, ismertette bemutatják a névjegy tulajdonosát. Az érintett szóban kiegészíti a következő információkkal: lakóhelye, családi körülményei, testvérek, mivel foglalkoznak a szülők, korábbi tanulmányok, hobbyk.

Az ismerkedés után lehetőleg heterogén összetételű csoportok alkotása az olvasási szint figyelembevételével, lehetőleg úgy, hogy egy-egy jobban olvasó legyen minden csoportban.

Nagyon kevés forrás maradt fent a romák őshazájukból való elindulása és Európába érkezése közötti időszakról. Ezért főleg feltételezésekből következtetve szerezhethünk ismereteket ezen időszakról.

Valószínűleg isz. 700-1000 között az iszlám terjedése miatt indult útnak egy népcsoport Indiából. Egy történeti írás szerint, amely 1126-ból származik, a kalifák Örményországba és Szíriába telepítették a cigányok őseit.

1398-ban Timur Lenk mongol uralkodó betört Indiába, a cigányokat a székesfővárosba, Szamarkandba hajtotta. Ezután az oszmán törökökkel jutottak el a Balkán-félszigetre. A vándorlás több hullámban történt az évek hosszú sora alatt.

Más feltételezések szerint a cigányok nem Indiából érkeztek Európába, hanem Közép-Ázsiából, isz. 200-400 körül, amikor a barbár törzsek megjelentek a római provinciák városainál és áttörték a Római Birodalom határát. (245-ben)

Egyes történészek a II. évezred elejére teszik a cigányok útra kelését, (isz. 1000 körül), amikor az árja népek betörték a hindusztáni - félszigetre.

Abul - Kászem Manszúr Firdauszi perzsa költő említi meg, hogy Bahram Gur perzsa király tizenhétezer lurit hivatott, hogy azok zenével szórakoztassák őt és népét.

Más történetíró a perzsa királyokról írt művében (~ 950) ír tízezer zottról, akiknek az uralkodó földet, jószágokat, vetőmagot adott. Ezeket azonban felélték, és a király mérgében elzavarta őket. Sokan a lurik és a zottok személyében ismerik fel a mai romák őseit.

A romák ősei valószínűleg Örményországon és a Bizánci Birodalmon keresztül jutottak el a Balkánra. A balkáni megjelenésükről nyelvi, életmódbeli és vallási nyomok is árulkodnak, melyek hitelesnek mondhatók. A romák megismerték a nyugati népek szokásait, vallási gyakorlatát, így olyan ismeretekre tettek szert, melyekkel később Európa nyugati területei felé indulhattak.

A cigány nyelvbe jelentős számban kerültek görög szavak. A cigány - görög nyelvi érintkezés idején alakultak ki a cigány nyelv nyelvtanának azon főbb vonásai, melyek ma is jellemzik a nyelvet.

A fenti olvasmányt három részre osztva a színek szerinti tagolásban a kialakított három csoportban dolgozzák fel a hallgatók. Idegen, ismeretlen szavak magyarázata. A kooperatív foglalkozás során a következő kérdésekre keresik a választ. (A csoportok szóvivőt választanak maguk közül, aki majd a feladat elvégzése után beszámol az eredményről.)

Kérdések:

1. Honnan származnak a cigányok?
2. Mikor, és hogyan kerültek Európába?
3. Milyen hatások érték őket, milyen népekkel kerültek kapcsolatba?

A foglalkozás vezetője a szóvivők segítségével egy térképen bejelöli a különböző eredet- elképzelések helyét.

Eurázsia az 1200-as években

Egy mai domborzati térképen a feltételezett eredethelyek megkeresése.

Tanulási célok megfogalmazása közösen, irányított beszélgetés formájában. Egy flipchart lapon összegyűjtjük a nehézségeket a feladat megoldásakor, illetve, mi volt az érdekes, új információ.

Példa.:

NEHÉZSÉGEK: SOK ISMERETLEN SZÓ, ÉVSZÁMOK, TÁJÉKOZÓDÁS A TÉRKÉPEN, FÖLDRAJZI NEVEK, STB.	ÉRDEKESSÉGEK: KÜLÖNBÖZŐ ELKÉPZELÉSEK A CIGÁNYSÁG EREDETÉRŐL, ÚJ ISMERETEK SZERZÉSE, AZ EREDETÜNK, STB.

E feladat megoldása, illetve a célok megfogalmazása, a hallgatói reflexiók számbavétele, a saját olvasási képességekkel való szembesülés, a motiváció és az adott olvasmány témája alkalmas arra, hogy felmérje a bemeneti szinteket, a motiváltságot és lehetőséget teremtsen a közös cél megfogalmazására:

Ahhoz, hogy többet tudjunk meg magunkról, a világról, hogy képesek legyünk tovább tanulni, szükségünk van arra, hogy jól tudjunk olvasni.

IV.1.1.1.2. Olvasás – ismeretszerzés – szórakozás

Hogyan tájékozódunk a világban?

Munka párban

Páronként 1-2 képről képolvasás, listázás: miről szól a kép, kik vannak rajta, mit csinálhatnak?

1. kép

2. kép

3. kép

4. kép

5. kép

6. kép

7. kép

8. kép

9. kép

A párok a feladat befejezése után a képeket felrakják egy közös felületre és ismertetik a listájukat.

Mi kell ahhoz, hogy dolgozzunk, vásároljunk, tanuljunk, utazzunk?

Csoportmunka:

Egy-egy csoport adott feladaton dolgozik közösen, amelyben az olvasás mellett az információ feldolgozása és hasznosítása is fontos

1. csoport: utazás – feladat: utazz el A - B-be (lehetőleg a helyi **busz/vonat menetrend** felhasználásával úgy, hogy egy állásinterjúra igyekszel és 11 órára kell a megadott helyre megérkezni.
2. csoport: vásárlás – feladat: az alábbi élelmiszereket kell megvenned, írd a képek mellé a nevüket és, hogy mennyibe kerül, mire használhatjuk fel, mit készíthetünk belőle

Pl. kifli, 20 Ft, megehetjük magában, de tehetünk rá vajot, lekvárt, mézet

Pl. uborka, készíthetünk belőle salátát, ehetjük magában is

Pl. tisztított, konyhakész csirke, egyben is süthetjük, pörkölt is készülhet belőle, stb.

Pl. sárgarépa, levesbe, főzelékbe főzhetjük, nyersen is egészséges

Pl. kenyér, alapélelmiszer, fogyaszthatjuk magában és lehet zsíros kenyér, vajas, lekváros, stb.

Pl. Sertéshús, sütvé, rántva ehetjük

3. csoport: álláshirdetés

Csirkefogó gyorsétterem

Pultost

Kedves és
hálózatunk
elvégezték
nyitottak, jó
energikusak,
munkára

keres

gyors kiszolgálásról híres
olyan jelentkezőket vár, akik:
legalább a nyolc osztályt,
kedélyűek, megbízhatóak,
ápoltak, csapatmunkára és fizikai
egyaránt alkalmasak.

Kiszolgálásban szerzett korábbi tapasztalat hasznos lehet, de betanítást biztosítunk.

Az apróhirdetés alapján össze kell gyűjteni, mivel kell rendelkeznie annak, aki szeretné megkapni ezt az állást. Pl.: általános iskolai végzettség, ápoltság, szorgalom, megbízhatóság, jó kedélyű, erős, bírja a fizikai munkát, tudnak csapatban dolgozni.

A csapatok ismertetik a feladatmegoldás eredményeit, megvitatják, majd irányított beszélgetés során eljutnak a tanulságig: *sokféle ismeretet kell megszerezniünk az élet minden területén, ha boldogulni akarunk, ehhez elsősorban arra van szükség, hogy tudjunk olvasni és hozzájussunk a legszükségesebb információkhoz.*

Zene, film, tánc

Gyűjtőmunka, szelekció, csoportosítás

A könyvtári olvasótermi lehetőségeken belül, de előzetes gyűjtőmunka alapján plakátok, brosúrák, képeslapok, műsorfüzetek, kiadványok, napilapok, újságok, TV és rádió kulturális programjainak kiválogatása, csoportosítása.

Műfajok: zenei programok, színházi, táncos rendezvények, kiállítások, stb. Olvasási gyakorlatok rövid címek, hirdetések alapján.

Csoportmunka a gyűjtési feladat után - legalább három kulturális program kiválasztása ismertetése szóban az alábbi szempontok szerint:

- műfaj
- cím
- szereplők
- helyszín/TV/rádió csatorna
- időpont

Összegző értékelés:

Önértékelés csoportszinten az elvégzett feladatok áttekintésével

A foglalkozás vezetője formatív/fejlesztő értékelést ad a végzett munkáról, csoportos és egyéni dicséretet szóban.

IV. 2 Modul: A világ megismerése, helyem a világban - 10 óra

Tudnivalók a modul feldolgozásához:

Bevezetés

Ebben a modulban a foglalkozásvezető segítségével a hallgatók megismerkednek az információszerzés főbb forrásaival, módszereivel és a lehetséges hozzáférési lehetőségekkel. A nyelv szerepével, az anyanyelv, az idegen nyelvek funkciójával, sajátosságaival. Könyvtárhasználat alapjainak ismertetése: a könyv és a számítógép adta lehetőségekkel. A beszéd, az írott szöveg, az ezeket alkotó elemek, a szó és a betű ismeretének fontossága.

A modul elvégzése után a hallgató:

- Lehetőség szerint önálló alkalmazás, felhasználás szintjén ismerje az információszerzés különféle lehetőségeit, formáit, eszközeinek használatát.
- Legyen képes önállóan elolvasni egy szöveget, arról beszámolni, csoportosan ill. párban tevékenykedni, véleményt alkotni.
- Csoportban kooperálni a társaival és felelősséget vállalni az ott végzett munkáért
- Ismerje fel, hogy az értő olvasás és az információk segítségével jobb esélyei lesznek a tanulásban, a munkában és az önálló életben.

A tanulási feladatokhoz tartozó rész célkitűzések

A tanuló a tanulási feladatok elvégzése után képes lesz:

1. Megfelelő szókincs használatára, az összegyűjtött információ hiteles, megbízható, adott szabályok szerinti feldolgozására. Készségeinek és tudásának erős és gyenge pontjai felismerésére.
2. Az identitás, az anyanyelv, a hagyományok szokások megismerése, felelevenítése a feladatokon keresztül, önismeret erősítése.

3. Megkülönböztetni és felhasználni különféle szövegeket. Saját szóbeli és írásbeli érveit a helyzetnek megfelelő módon meggyőzően megfogalmazni és kifejezni. Figyelme összpontosítására, közös munkára, tudásának másokkal való megosztására. Saját munkájának értékelésére. Szükség esetén információ vagy segítség kérésére. Figyelembe venni és megérteni a sajátjától eltérő nézőpontokat.
4. A kritikus és építő jellegű párbeszédre. Korábbi tanulási és élettapasztalatait felhasználni, a tanult ismereteket széles körben alkalmazni.

IV.2.1 Tanulási feladat – tartalom

Információszerzés módszerei és forrásai			
Tervezett idő: 10 óra			
Téma	Tanulói tevékenység	Módszerek	Eszközök
A magyar nyelv – anyanyelv/nem anyanyelv	magyar, cigány, angol, német nyelvű szövegek meghallgatása és különböző nyelvű szövegek kivetítése. Különbségek és azonosságok, mit értünk és mit nem, miért?	Egyéni megfigyelés, bemutatás, frontális foglalkozás, kötetlen beszélgetés, véleményalkotás.	Televízió vagy rádió idegen nyelvű csatornáján műsorrészlet meghallgatása, projektoron idegen nyelvű szöveg kivetítésére
Könyvek, írásos munkák, digitális kultúra	Könyvkutató játék a könyvtárban: magyar mesekönyvek, ifjúsági irodalom, ismeretterjesztő könyvek, szépirodalmi könyvek gyűjtése Google használat adott témára	Csoportban végzett kooperatív munka, egyéni munka, bemutató és könyvismertetés	Könyvtáros szakszerű segítsége, flipchart, filcek

Szöveg, szó, hang és betű, a beszéd és olvasás	Szókincsbővítő gyakorlatok, adott szövegben szókereső, szövegkirakó, meseolvasás dramatizáló olvasással, a projektzáróra drámajáték előkészítése	Frontális munka, szerepjáték, csoportos és önértékelés	Flipchart, filcek, olló, ragasztó, festék, szöveg- és szókártyák, szerepkártyák

IV.2.1.1. Anyanyelv, nem anyanyelv, idegen nyelv

A tananyag és a feldolgozás részletes bemutatása

A témákat többféleképpen is feldolgozhatjuk a hallgatókkal.

Az alábbiakban több felhasználható, kipróbált feladatot, játékot ajánlunk az adott témákhoz

1. Előzetes otthoni feladat alapján az ismert cigány nyelvi kifejezések, szavak és magyar megfelelőinek gyűjtése

- ash chi! = ácsi = megállj!
- bashavel = bazsevál = muzsikál, hegedül
- bul = bula = fenék, segg, pejoratív értelemben nő, rosszleletű nő
- chang = csánk = eredeti jelentése térd
- chorro = csóró = szegény, pejoratív értelemben tolvaj
- chuchi = csecs/csöcs = (női) mell
- dilo = dilló = bolond
- дума = дума = beszéd (dumál, beszél, a roma nyelvben is szláv jövevényszó)
- gazho = gázsó = nem cigány férfi
- godgyi = gógyi = ész

- habiszi/habisztig/abisztig= a magyar szlengben igen gyakori szó, jelentéstartalma olyan összetett, hogy szöveggörnyezettől függ a jelentése, általában egy vagy több tulajdonságra értendő és negatív tartalmú, pl.:habiszi ez a csávó (tehát hazudós,nem megbízható), de rossz minőségűt hamisítványt, utánzatot is jelenthet.
- hohamno / xoxamno (az első hang úgynevezett torok hang, mint az orosz xaraso [jó] szó elején)= hóhányó (csaló, hazudós, szélhámos)
- kamel = komál = szeret
- love = lóvé = pénz
- mato = mátó, mata = részeg
- mol = mól, mólés = eredetileg bor, a magyarban a részeg, pityókás
- murdel = megmurdel = meghal
- phurde = purdé! = eredetileg fújd! - jelentése volt, a cigány kovács mondta a gyerekeinek, akik a fújtatót "kezelték", innen a cigány gyerekek elnevezése lett.
- pijel = piál = iszik
- pishtyal = pisál = vizek, eredeti jelentése csepeg.
- shandel = csandázik = azaz okádik, hány
- shavo = csávó = eredetileg cigány fiú, vagy fia valakinek, a magyarban férfi jelentést kapott
- shej = csaj = eredetileg cigány lány, a magyar nyelvben általában lány
- shero = séró = eredeti jelentése fej, a magyarban haj
- ushtyé! = uzsgyi = eredetileg feláll, a magyarban gyerekek!
- wakerel = vakerel = u.a. mint a duma(az eredeti szókincsből jövő egyik szó,a wakerel igének 3 alakja ismert pl.:wakerkerel szó szerint beszédet csinál/tesz)
- zhal = zsal, dzsal = megy
- zhuvalo = dzsuvás = eredeti jelentése tetves, a magyarban koszos

Az összegyűjtött szavakból, kifejezésekből azok azonosítása, amelyeket a köznyelvben is használunk. A kivetített listán, ezek kiemelése, példák gyűjtése, mondat- és szövegalkotási feladatok szóban.

Pl. Sokat dumál, de keveset mond. Három csávó ment az este a buszhoz. Jó lett a séród. Hú, de dzsuvás ez a fiók! Stb.

Csoportos feladat:

Az összegyűjtött szavak segítségével a csoportok készítsenek egy rövid, dramatizált jelenetet, szereposztással, majd adják is elő egymásnak.

Példa: A gyerekek édesapjuknak a születésnapjára meglepetést készítenek elő, egy ismerőst akarnak elhívni hegedülni a vasárnapi vacsorához.

Szereplők: apa, anya, két gyerek, a hegedűs.

Lehetséges párbeszéd: hívjuk el azt a csávót bazseváni vasárnap este, tudod, akinek olyan jó a sérója és a kocsmában is szokott zenélni...

A cigány nyelv leggyakrabban használt szavai elsősorban a köznyelvben, a jassz nyelvben, de az irodalomban is előfordulnak. A legtöbb ember, gyakran a cigány emberek sem tudják az eredetét.

2. A következő feladat célja, hogy láthassuk, a különböző nyelvek funkciója ugyanaz, az emberek egymás közötti kapcsolatának, együttműködésének, a munka és az ismeretszerzés eszköze.

A hallgatók a televízióban megnéznék (előre is rögzíthetünk videón, dvd-n) angol, német, francia, olasz, magyar ének/beszéd/jelenet részleteket.

Pl.: <http://www.youtube.com/watch?v=M5mB1q5QeQ&feature=related>

- Michael Jackson Billie Jean c. számának cigány nyelvű feldolgozása <http://www.youtube.com/watch?v=2CrHZIEG9ik>
- A Fekete Vonat 1999-ben készült, Bilako c. száma, az első, teljes egészében roma nyelvű szám, ami a hazai toplistán első helyezést ért el <http://www.youtube.com/watch?v=tg18NVb4790&feature=related>
- A Fekete Vonat Nélküled c. száma, a 'Bilako' magyar nyelvű változata

A hallgatók az egyes illusztrációk megtekintése, meghallgatása után az előre megkapott megfigyelési szempontok alapján beszámolnak, spontán észrevételeket fűznek a hallottakhoz.

Javasolt a MTV kisebbségi, nemzeti műsoraiból előre felvenni néhány egy-két perces részletet.

Megfigyelési szempontok:

- Mit értettünk meg a látott-hallott részletből?
- Milyen hangzású a hallott nyelv (dallam, hangsúly)?
- Vannak-e olyan hangok, amelyeket mi nem ejtünk?
- Gesztusok, mimika.

Példa:

- Olasz nyelv: dallamos, lágy, erős gesztusokkal kísért, érzelmek jól láthatóak, stb. Nem értjük, de a jelenetből és a környezetből azt lehet gondolni, hogy arról van szó...
- Német nyelv: keményebb, pattogósabb, fegyelmezettebb, minimális gesztusok, arról lehetett szó...
- Cigány nyelv: hullámzó hangsúlyozás, szomorú, dallam...arról szól, hogy:

IV.2.1.2. Könyvek, írásos munkák, digitális kultúra

Ebben a részben a résztvevők megismerkednek az információszerzés lehetséges forrásaival és módjával. Javasolt a foglalkozást a könyvtárban tartani akkor is, ha egyébként nem az a program helyszíne. Feltétlenül szükségünk van arra, hogy együttműködjünk a könyvtárossal (amennyiben nem a könyvtáros vagy könyvtáros-tanár vezeti a programot).

A könyvtárost hívjuk meg erre a foglalkozásra, hogy egy „könyvtárhasználati” alapfoglalkozást, tartson tájékoztatót és legyen segítségünkre abban, hogy a hallgatók megismerkedjenek a **könyv**, az alapvető műfajok, az **informatikai eszközök**, a könyvtárhasználat szabályaival. A könyvtáros ismertetője után a következő játékot ajánljuk.

Könyvkutató játék a könyvtárban: magyar mesekönyvek, ifjúsági irodalom, ismeretterjesztő könyvek, szépirodalmi könyvek gyűjtése. Segítővel, a katalógus és adatbázis alapján a tematikus elrendezés és a keresés lehetséges útjainak számbavétele.

A keresés szempontja lehet: cigány népköltészet, cigány szerzők művei magyarul.

Például:

- BALÁZS János: *Ecsettel és írónnal.* (Szerk., utószó: F. MIHÁLY Ida) Corvina, Budapest, 1977. 63 p., 16 t.
- BALOGH Attila: *Lendítem lábamat. (Versek)* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 74 p.
- BARI Károly: *Holtak arca fölé. (Versek)* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1970. 66 p.
- BARI Károly: *A némaság könyve. (Versek)* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1983. 55 p.
- BARI Károly: *A varázsló sétálni indul. (Válogatott és új versek)* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1985. 167 p., 1 t., Bari Károly illusztrációival
- CHOLI DARÓCZI József: *Duj sane luludya. Két szál püünkösdrözsa.* (Gyermekversek, cigány-magyar népdalok két nyelven) Hátrányos helyzetű Fiatalok Életmód és Szabadidőszövetsége, Budapest, 1997. 87 p. (ROM SOM Könyvek)
- CHOLI DARÓCZI József (Ford.): *O svunto evandyeliomo sar o mathe ramosardya les. Újszövetség: Máté evangéliuma.* Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Kiadója, Budapest, 1991. 162 p.
- CHOLI DARÓCZI József (Szerk.): *Fekete korall. Cigány költők antológiája.* Táncsics Könyvkiadó, Budapest, 1981. 135 p., ill.
- CHOLI DARÓCZI József - KOVÁCS József - NAGY Gusztáv (Szerk.): *Romane poetongi antologia. Antology of Gypsy Poets. Cigány költők versei.* Ariadne Kulturális Alapítvány, Budapest, 1995. 209 p. Péli Tamás, Szentandrassy István és Gügyi Ödön illusztrációival

- CSEMER Géza (Szerk.): KALMÁR Istvánné: *Hazára leltem. (Drámajátékok)* Napház-Khamorro Kisebbségi Kulturális Intézmény, Budapest, 1996. 111 p., ill. (Napház Könyvek)
- HOLDOSI József: *Glóriás. Dac. (Regények)* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 255 p.
- HORVÁTH Gyula: *Az árvaság anatómiája. (Válogatott és új versek)* Romano Kher-Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 1995. 125 p.
- KALÁNYOS Mónika: *Lázadó testű hajnalok. (Versek)* "Eötvös József" Cigány-Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest, 2000. 80 p.ill.
- KOVÁCS József Hontalan: *Aranymetszésű augusztus. Garanciák. (Versek)* Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület, Pécs, 1995. 136 p.
- LAKATOS Menyhért: *Füstös képek. (Regény)* Magvető - Szépirodalmi Könyvkiadó, /3. kiadás/ Budapest, 1979. 450 p.
- LAKATOS Menyhért: *A hosszú éjszakák meséi. A paramisák ivadékai. (Kisregény)* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1979. 172 p.
- LAKATOS Menyhért: *A hét szakállas farkas. (Mese)* Móra, Budapest, 1979. 71 p., ill.
- LAKATOS Menyhért: *Csandra szekere. (Elbeszélések)* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981. 229 p.
- LAKATOS Menyhért: *Az öreg fazék titka. (Mese)* Móra, Budapest, 1981. 68 p., ill.
- LAKATOS Menyhért: *Akik élni akartak. (Regény)* Magvető, Budapest, 1982. 368 p.
- LAKATOS Menyhért: *Hosszú éjszakák meséi. (Az öreg fazék titka, Angárka, Busladarfi, A hét szakállas farkas, A paramisák ivadékai)* Széphalom Könyvműhely, Budapest, 1995. 181 p.
- LAKATOS Menyhért: *A titok. (Elbeszélések és mesék)* Széphalom Könyvműhely, Budapest, 1998. 112 p., Péli Tamás illusztrációjával NÁDAY Gyula: *Verseskötet. Magyarországi Cigányok Demokratikus Szövetsége, Budapest, 1993. 34 p.*
- NAGY Gusztáv (Szerk.): *Az idő szekerén. Cigány írók antológiája. Ubipressz Bt. kiadványa, Budapest, 1998. 160 p.*
- OSZTOJKÁN Béla: *Bölcsek napkeletről. (Meseköltemény)* Phralipe Cigány Művészeti Alapítvány, Budapest, 1998. 64 p. (Phralipe Könyvek)

- *ROSTÁS-FARKAS György - KARSAI Ervin: A cigányok története. Le romengi historija. Pest m. Tanács VB. CKOBI. 1990. 217 p. (Pest megyei Füzetek 1.)*
- *ROSTÁS-FARKAS György - KARSAI Ervin: A cigányok hiedelemvilága. Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület, Pécs, 1990. 91 p.*
- *ROSTÁS-FARKAS György - KARSAI Ervin: Ősi cigány mesterségek és foglalkozások. OMIKK: Budapest, 1991. 117 p., ill.*
- *ROSTÁS-FARKAS Tímea: Apám öröksége. (Versek) Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, Budapest, 1994. 79 p., Péli Ildikó illusztrációival.*
- *SZÉCSI Magda: Az aranyhalas lószem tükre. (Cigány mesék) Hungaria-Sport Kiad. Budapest, 1988. 144.p., 12 t. Szécsi Magda illusztrációival*
- *SZEPESI József: A mámor templomában. (Versek) Megaceros Kiadó, Budapest, 1993. 197.p.*
- *VARGA Ilona - HEGEDŰS Sándor: Válogatás a kortárs cigány irodalom alkotóinak írásaiból a középiskolások számára. KONSEPT Kiadó, Budapest, 1999. 336 p.*
- *VESHO-FARKAS Zoltán: Elefántcsontszínű évek.(Versek) Anda Romani Kultúra Alapítvány, Budapest, 1995.79*

Csoportban végzett kooperatív munka, egyéni munka, bemutató és könyvismertetés:
A gyűjtött könyvekből csoportonként egy-egy mű kiválasztása, majd könyvismertetés írásban és szóban:

Követelmények, példa: *A némaság könyve. (Versek) Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1983. 55 p.*

1. szerző: Bari Károly
2. cím: A némaság könyve
3. kiadó, kiadás helye, éve: Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1983.
4. műfaji besorolás: irodalom, versek
5. rövid tartalom ismertetése (8-10 mondatban) szóban

Digitális kultúra, Google használat

Feladat: a számítógépen, az internet használatával a cigányság ősi mesterségeinek összegyűjtése, forráshasználat – ismerkedés a számítógéppel a könyvtáros vagy egy informatikus segítségével frontális formában. A projektoron kivetített képernyőn a főbb lehetőségek bemutatása.

Csoportfeladat: csoportonként egy-egy laptop vagy számítógép segítségével a Google-ban a kereső program segítségével anyaggyűjtés

Példa: Ősi cigányfoglalkozások

Elsősorban azokat a tevékenységeket soroljuk ide, amelyek napjainkban már az ipari foglalkozások széles körét ölelik fel a kosárfonástól, a teknő- és faárukészítéstől a vályogtégla és égetett tégla előállításán át a fémtárgyak termeléséig. Elsősorban itt figyelhető meg leginkább az egykori hagyományosnak nevezett cigányfoglalkozások továbbélése.

Fafaragás

Fafaragással az oláh és a magyar cigányok nem foglalkoznak. Egyetlen cigánycsoport van, amely famunkából él: a teknővájó (balajári) vagy kanalas cigányok Magyarország délnyugati és északkeleti vidékén. A teknővájók egyes készítményeiket, például a bögréket egyszerű faragott mintával, karcolással díszítik. Árujukat kizárólag a nem cigány lakosság körében értékesítik. A teknővájók is a szabad ég alatt dolgoznak. Télen a fészerben, ahol a nyárfákat elhelyezték.

A teknő, a melence, a lapát készítéséhez ötféle fafajtát használtak: nyárfát, hársfát, fűzfát, jegenyefát és égerfát. Ezeknek a fának minden tulajdonságát ismerték.

Tudod-e?

A fában a természetet is tisztelték. A teknővájó cigányok csak alvó állapotban vágják ki a fát. Úgy tudták, hogy a fa, amikor él, akkor fájdalmat érez, tehát sajnálták a fát. Ezért csak lombhullatás után vágják ki – november közepétől február közepéig. A lombhullás után – november közepén – a fa törzséből a fa életerege leáramlik, leszáll a gyökerekbe. Ezt a folyamatot, úgy hívják, hogy elaludt a fa: „sz-o kulkát”.

Csak ekkor álltak neki a fakitermelésnek. A fa kidöntését, ha lehetett, csak szélcsendben végezték. Előtte 3–4 napon csak a törzset vizsgálták, közösen meg is nézték, pontosan behatárolták, hogy az a hatalmas nyárfatörzs merre dőljön.

A hatalmas nyárfatörzsek szabdálásához fűrészelt sosem használtak, fejszével, nagyon finom bevágásokkal dolgoztak. A törzsből mindig annyit daraboltak, amennyit egy hét alatt el tudtak végezni.

Nyáron az erdei munkahelyen egy kb. 2x2 méteres lombbal takart sátrat vertek. A sátor előtt éjjel nagy tűz égett, de a nagyobb esőktől a családot nem védte meg ez a lombsátor. Ilyenkor a tüzet fölgerjesztették a sátor előtt, a beáramló meleg a becsöpögő esőcseppeket gőzzé alakította át, úgy érezték magukat a sátorban, mint egy gőzfürdőben.

Az egy helyen dolgozó családok nyáron néha abbahagyták napközben is a munkát, odahúzódtak az árnyékba, és hosszú órákig beszélgettek. Miről folyt a beszélgetés? Jó-e a nyárfa, jókor döntötték-e ki, hogy nem reped-e, a takargatásról, aztán persze szó esett a piacról is. Lényegében arról beszélgettek, ami őket a mindennapi életben érte, amivel meg kellett küzdeniük. Az anyagot szinte naponta vitték a faluba eladni, a kisebb faedényeket lisztért, kenyérért, szalonnáért cserélték el.

A kisebb teknőcskéket a falusiak és a városiak is szívesen vásárolták mosásra, dagasztásra. Csináltak zsírkeverő kanalakat, melyek hossza 70–80 cm volt, lekvárkeverőt, aztán kisebb főzőkanalakat, de fa evőkanalakat is, amelyeket szívesen használtak különösen a falusi emberek. Hó szórólapátot is készítettek ugyanolyan alakút, de kisebb nyéllel, melyet szüretkor a présben használtak. Szinte minden falusi háznál megtalálhatóak ezek az eszközök.

Akarva-akaratlanul az élet úgy diktálta, hogy a cigányok vándoroljanak. Az együtt vándorló 15–20 cigány ember egy-két év alatt feldolgozott akár egy fél erdőt is, ezért a faanyag hiánya törvényszerűen diktálta, hogy továbbálljanak, hogy újból találjanak fát a megélhetéshez – írta Orsós Jakab. (Cigány Néprajzi Tanulmányok 1997. 6. kötet)

Jó, ha tudod!

A Magyarországon élő cigányság rendszeresen dolgozó rétegét alkotják a teknős cigányok. A magyar lakosság körében is őket becsülik meg a legjobban, mivel állandó munkával keresik meg a kenyerüket, és a készítményeik a paraszti háztartások számára nélkülözhetetlenek voltak.

Olvasmány: A teknővájás öröklődő mesterség – mondja Oláh József

A Szabolcs megyei Vencsellőn laktak és 12 éves korától rendszeresen járta az apjával a környékbeli falvakat. Négy-öt év alatt elsajátította a teknőkészítést. „Tanult mesterség a miénk” – tartja a teknővájásról. Nősülés után önállósodott, és előbb Vencsellőn, majd Zemplén megyei Felsőberekiben telepedett le. Itt azonban csak télen lakik, az év nagy részében a Bodroghöz, Hegyalja és a Hegyköz falvaiban dolgozik, ahol megfelelő fát tud szerezni.

A két világháború között még bőven volt munkája. Egyrészt az ipar fejletlensége miatt több faedényre volt szüksége a lakosságnak, másrészt több fa is állt rendelkezésre. Régebben a nagybirtokosoknál és azoknál a parasztagazdáknál dolgozott, ahol megfelelő fát tudott szerezni. Nagyon ritkán a fát vette meg valamelyik faluban, ott helyben elkészítette a különböző faedényeket, és a vásárban értékesítette.

A teknőket és a nagyobb faedényeket mindig a családfő készítette, a fiúgyerekek csak a fa kivágásában segítettek. Az asszony a készáruval járta azt a falut, ahol éppen dolgoztak. A kis darabokat adták el helyben, a nagyobb teknőket a vásárra vitték.

(Petercsák Tivadar: Adatok a teknővájó cigányok munkájához)

Jó, ha tudod!

A teknővájó cigányok általában háromféle árut készítettek: teknőket, szakajtókat és kanalakat.

Olvasmány: Havas Gábor: A Baranya megyei teknővájó cigányoknál

A teknővájás „virágkorában” a mesterség továbbörökítése természetes, magától értetődő folyamat volt. A gyerekek ebben nőttek fel. A munka ott zajlott a szemük előtt. Az apa gondot fordított a tanulásra, irányította, segítette, azt is mondhatnám, szervezte a tanulást a megfelelő szokásrend alapján. Az egyik legfontosabb szempont a megmunkálendő fa értékének a tudatosítása volt. A mesterség elsajátítása hosszú évekig tartott, az apa fokozatosan ismertette meg gyerekeivel az apró, különböző fogásokat, fortélyokat. Gondot fordított arra is, hogy a fa megmunkálását megelőző tennivalókat is megismerjék, a fa kiválasztását éppúgy, mint az előadással kapcsolatos teendőket.

A mesterség elsajátításával járó együttműködés rendkívül szoros, bensőséges kapcsolatot alakított ki apa és gyermeke között.

Kosárfonók

A kosárfonó cigányok neve: koshnicari. Ez a mesterség a leépült vagy félnomád életmódot folytató romák között terjedt el.

A kosárfonók a fűzfavesszőket begyűjtötték. A legmegfelelőbb az alacsony növésű, barnás kérgű fűz, mert ezek az ágak hajlékonyak. A levágott vesszőt tíz napig áztatták, de főzéssel és gőzöléssel is csökkentették a törékenységet. Finomabb fonásra az egyéves vesszőt használták.

Két egyforma erősebb ágat a fenék méretének megfelelően egymásba kell helyezni, és ezt körbefonni. Ide kell a vesszőket beledugdosni és megtörve felhajtani. Ezután a vesszők körbefonása következik. Ráerősítjük a fogantyút, végül a kiálló részek levágásával igazítást végzünk.

Nyáron a szabadban, rossz időben fonták a kosarakat. A cigányok, amikor megrendelésre készítenek valamit, tudásuk legjavát adják.

Vályogvetők

Amikor a vályogvető dolgozik, a vályog tetejét kétszer is lesimítja, hogy szép, formás legyen. Amikor a falat tapasztják, minden kis darabot külön kennek a falra, még időnként rá is köpnek, hogy jobban tapadjon a sár a vályoghoz.

A tisztáson vályogot vetnek. Mi kell hozzá? Agyag és szalma.

Az eszközök: talicska, ásó, kapa, vető, vödör.

Hat műveletet örököl a vályogvető cigány: szintézist, leásást, locsolást, kapálást, törekezést, tömörítést.

És még hármat, az utolsó fázist, magát a vetést. Talicskába rakják a kész sarat, egymás mellé öntik. A cigány vízzel teli vödört hoz, a formálót két-három vetés után belül megvizsezi, hogy sima oldalakkal csússzon ki a kész vályog. Már csak szárítani kell.

Egy ügyes cigány naponta akár kétezer téglát is vethet. Két-három nap alatt kész a házra való.

Azt mondják, a visszeres lábnak jót tesz a sár.

Csoportmunka: a gyűjtött anyagból a csoportok kooperatív munkával az alábbi kérdésekre készítik el a válaszokat

Kérdések, feladatok

- 1. Sorold fel az ősi mesterségeket!*
- 2. Hol és kinél dogozott a fafaragó?*
- 3. Milyen eszközöket készített a fafaragó a paraszti háztartások részére?*
- 4. Milyen körülmények között élt a fafaragó a családjával?*
- 5. Kik között terjedt el a kosárfonás?*
- 6. Milyen anyagokat használtak fel kosárfonás céljából?*
- 7. Ismertesd a vályogvetés menetét, eszközeit!*

Értékelés: A feldolgozott, elemzett szöveg alapján a válaszok ismertetése után az egyes csoportok válaszainak (írásban készült válaszok) ismertetése után a feladat eredményességének értékelése csoportszinten is önértékeléssel. Az értékelés kiterjed a számítógép és internet használatára is.

IV.2.1.3. Szöveg, szó, hang és betű, a beszéd és olvasás

Szókinszbővítő gyakorlatok, adott szövegben szókereső, szövegkirakó, meseolvasás dramatizáló olvasással

Szódominó vagy staféta-játék: az egész csoport játszik. A foglalkozásvezető indítja a játékot, amelynek lényege, hogy a hallott szó utolsó betűjével kell kezdődnie a következő szónak, például: **asztal - ló – óra – alkony – nyúl – liba – ablak – körte – eper – róka – ablak – kapál - lapát – teknő – őrszem – macska – stb.**

A játékot lehet nehezíteni úgy, hogy szűkítjük a témát, például csak tárgyakat, csak neveket, csak gyümölcsöket, csak állatneveket lehet mondani.

Szabályok:

- aki nem tudja folytatni vagy téveszt, zálogot ad, a következő veszi át a stafétát
- a zálogkiváltás lehetőleg egy olyan feladat legyen, amelyben valamilyen olvasási-szövegalkotási feladat van.

Ezt a játékot bemelegítésnek is lehet használni az egyes foglalkozások előtt, tematizáltan, illetve csoportban is.

Szövegfeldolgozás, értelmezés, elemzés, szókincsbővítés**Olvasmány:****BETYÁR VOLT-E CIGÁNY JÓSKA?**

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy szegény cigány. Mindenki úgy hívta, Cigány Jóska. Télen-nyáron sátorban lakott a faluvégen, kettecskén a feleségével, mert gyermekük nem volt.

Jóska egyszer felvette subáját, s bement a városba elintézni egyet s mást. Mikor hazafelé tartott, megeredt az eső, és a subája alaposan megázott. Eső után, mikor kisiütött a nap, Jóska levetette a subáját, ráakasztotta egy kökénybokorra, hadd száradjon meg. Nézte, nézte és elgondolkozott:

"Ha én ezt a subát úgy tudnám levenni arról a kökénybokorról, hogy a bokor meg se rezdülne, bizonyára nagy betyár lenne belőlem!"

Megpróbálta, levette. A bokor ugyan megmozdult, de ő azt képzelte, egy levele sem rezdült meg.

"Jól van, Jóska - gondolta magában -, a bokor meg sem rezdült, tehát jó úton haladsz a betyárság felé!"

Bemegy a feleségéhez, és azt mondja:

- Hallod-e, te Margit, mondok én neked valamit!

- Mit mondasz nekem, Jóska? - kérdezte az asszony.

- Azt mondom neked, Margit, hogy én egy nagy betyár vagyok!

- Ugyan, Jóska, milyen nagy betyár lehetsz te, mikor világeletemben nem bántottál senkit, s még egy tűt sem loptál?!

- *Ebben igazad van, de azért én mégis azt mondom, hogy nagy betyár vagyok! Most azonnal eredj el a királyhoz, és mondd meg neki, hogy a te urad, Jóska nagy betyár!*

- *Ugyan, édes uram, mi jut eszedbe? - ijedezett az asszony.*

- *De bizony menj el azonnal a királyhoz, és tedd, amit mondtam!*

Mit volt mit tennie, Margit felöltözött szépen, és elment a királyhoz. Köszönt illendőképpen:

- *Szerencsés jó napot kívánok, felséges királyom!*

- *Mi járatban vagy? - kérdezte a király.*

- *Én, felséges királyom, abban a járatban vagyok, hogy bejelentsem az uramat magánál, mert az uram egy nagy betyár. Ő maga mondta, hogy jöjjenek azonnal, és jelentsem be felségednél az ő betyárságát.*

Megcsóválta a fejét a király, majd így szólt:

- *Ide hallgass, cigányasszony! Ha a te urad olyan nagy betyárnak tartja magát, menj haza, és mondd meg neki, hogy ha ma éjjel tizenkét órára el nem lopja a hátságparipámat, akkor a feje nem marad ott, ahol most van!*

A cigányasszony nagy búsan hazaballagott. "No, Jóska, most neked lúttok" - gondolta.

- *Voltál-e a királynál? - kérdezi az ura, mikor belépett az ajtón.*

- *Onnan jövök.*

- *És mit mondtál a királynak?*

- *Azt mondtam a királynak, hogy az én uram, Jóska: nagy betyár.*

- *És a király erre mit mondott?*

- *Azt mondta, hogy ha a te urad, Jóska olyan nagy betyár, akkor éjjel tizenkét órára lopja el a hátságparipámat, mert különben nem marad ott a feje, ahol most van.*

Mérgelődött Jóska, nekitámadt az asszonynak:

- Tyű, azt a rongyos...! Nem szégyellted magad?! Hát feljelentettél engem a királynál?

- Csihadj, hé, mert mindjárt hozzád vágom ezt a fazekat! Hát nem te küldtél erővel, hogy menjek?

Addig-addig veszekedtek, pörlekedtek, míg a végén mégiscsak megbékéltek. De az este közeledett. Mit volt mit tennie? Most már csak megpróbálja ellopni a király paripáját, mert hát nagyon jól érezte magát a feje a nyakán, ahol volt.

Elment, és vett egy zsák leveles dohányt meg egy kulacs pálinkát. A pálinkába álomport kevert. Ilyen alaposan felkészült, mert tudta, hogy a király paripájára tizenkét katona vigyáz éjjel-nappal. Mikor mindennel készen volt, elindult, és meg sem állt a király istállójáig. Ott az istálló ablaka alatt megállt, és elkezdett kiabálni.

- Magyar dohányt, jó leveles dohányt vegyenek!

A katonák felütötték a fejüket a kiabálásra, kinéztek az ablakon, s látták, hogy Cigány Jóska van ott. Kiszóltak:

- Maga az, Jóska bácsi?

- Igenis én vagyok!

- Jöjjön már be, Jóska bácsi, hadd lássuk, milyen az a leveles dohány.

Cigány Jóska bement, és megmutatta a portékáját. Megszagolták, morzsolgatták. Mindegyik katona vett belőle. Azonnal rápipáltak, rettentő mód ízlett nekik, alig győzték dicsérni.

Pipázás közben egyszer csak felsóhajt az egyik katona:

- De jó volna e mellé a dohány mellé egy pofa jó kisüsti pálinka!

- Ördögi szerencséd van, fiam - mondta Jóska -, mert éppen van nálam.

- Ide vele! - kiáltotta egyszerre több katona is.

- Igaz, hogy nem sok, de annyi talán jut - mondta Jóska -, hogy mind a tizenkettőtököt meg tudom kínálni egy pohárával.

Azzal elővette az üveget, és sorra kínálta a katonákat. Egyszóval ami pálinkája volt, szétosztotta köztük.

Mikor a katonák a pálinkát megitták, szép sorjában mind a tizenketten elaludtak.

Jóska ekkor odament a király paripájához, eloldotta a kötőfékjét, és szép lassan, csendesen kivezette az istállóból. Mikor kiért, felült a hátára, és egész hazáig olyan vígan lovagolt, mintha csak ő volna a király. Mikor hazaért, így szólt a feleségéhez:

- Látod, Margit, mégis elhoztam a hátsparipát, pedig tizenkét katona vigyázott rá!

Felesége azonban nem örült Jóska ügyességének.

- Nagy bajok lesznek ebből, meglásd - mondta neki aggóva.

De Jóska rá sem hederített. A lovat egy fához kötötte, jól bevacsorázott és lefeküdt.

Mikor a király reggel felkelt, kinyitotta az ablakát, kikönyökölt, és megnézte, milyen az idő, látja ám, hogy ott legel a paripája a falu végén, kikötve Cigány Jóska sátra előtt! Azonnal elküldött egy katonát Margitért.

Mit volt mit tennie, felöltözött szépen a cigányasszony, és ment a királyhoz a katonával.

- Megjöttem parancsára, felséges uram!

- Te cigányasszony, neked volt igazad, mikor azt mondtad, hogy az urad, Jóska nagy betyár! Most már magam is elhiszem, mert elvitte a hátsparipámat. Hát ha elvitte, legyen vele boldog, legyen az övé. Megérdemli, mert ügyes volt. Tizenkét katona vigyázott a lóra, de mind a tizenkettőt kijátszotta! Most menj haza, és mondd meg az uradnak, hogy ha el tudta lopni a hátsparipámat, akkor ma éjjel tizenkét óráig lopja ki az ágyból a papot, hozza a palotámba, különben a feje nem lesz ott, ahol most van.

Hazamegy nagy búsan Margit. Mondja otthon az urának, mit mondott a király. Mikor Jóska hallotta, mit kell tennie, bizony megvakarta a fejét. Most már mindegy, ezt is végre kell hajtani, gondolta magában.

Kiment a patakhoz, és fogott egy pontyot, majd elővett egy gyertyát és egy zsákot. Mikor beesteledett, elment a pap ablaka alá. A gyertyát meggyújtotta, beletette a hal szájába, a másik kezében pedig tartotta a zsákot. Mikor a gyertya égett, bal kezében felemelte a zsákot, jobb kezében a halat a gyertyával, és elkiáltotta magát:

- Aki be akar menni a mennyországba, bújjon a zsákba!

Felül a pap, hogy miféle beszédet hall, de nem szól semmit.

Jóska másodszor is elkiáltotta magát, még hangosabban.

A pap még jobban fülel, de nem szól.

Jóska harmadszor megint elkiáltotta magát:

- Aki be akar menni a mennyországba, bújjon a zsákba!

Gondolta a pap, ennek fele se tréfa, kikiáltott:

- Én akarok!

Felugrott az ágyból, kinyitotta az ablakot. Cigány Jóska gyorsan eldobta a halat gyertyástul, a zsákot az ablak alá tartotta, a pap szépen belebújt. Jóska gyorsan be akarta kötni a zsák száját, de a pap hosszabb volt mint a zsák, úgyhogy a feje kimaradt.

"Semmi baj - gondolta Jóska -, az a fontos, hogy a pap megvan."

Azzal uzsgyi, vesd el magad, futott egyenest a királyhoz! Húzta a papot a lábánál fogva, fel a grádicsokon, és ahogy húzta felfelé, a pap feje oda-odaütődött egy-egy grádicsához.

- Jaj, jaj a fejem! - panaszkodott szegény. - Messze van még a mennyország?

- Még egy-két koppanás, és itt vagyunk a kapujában, tisztelendő uram - biztatgatta Cigány Jóska.

Közben felért a király szobájáig, kinyitotta az ajtót, és szerencsés jó estét köszönt.

- Teljesítettem a kívánságát, felséges királyom! Elhoztam a papot az ágyából.

Mikor a pap látta, hogy a király szobájában van és nem a mennyországban, nagy szégyenében még köszönni is elfelejtett, jobbnak látta, ha gyorsan futásnak ered. Nemcsak hazáig futott, hanem még a faluból is kifutott örökre; valahol a hetedik határban kötött ki.

- Nohát, Jóska, nem hittem volna - mondta a király -, mikor feleséged, Margit azt jelentette, hogy te nagy betyár vagy! Most már elhiszem!

Jóska csak forgatta a kalapját, a király pedig folytatta:

- Szerencsésen elloptad a hátsparipámat, neked adom, nem sajnálom, legyél vele boldog! Amiért pedig a papot elloptad, no, abba a zsákba, amelyikben cipelted, rakhatsz magadnak annyi aranyat, amennyit elbírsz!

Elkeseredett Jóska magában, hogy csak ilyen kis zsákot hozott, de amikor telerakta, olyan nehéz lett az aranytól, hogy meg sem tudta billenteni, úgyhogy csak fél zsák aranyat tudott hazavinni a hátán.

Így gazdagodott meg hirtelen Cigány Jóska. A pénzt megbecsülte, nem szórta el, nem itta el. Vett magának földet, takaros házat, tanyát, szép új ruhákat meg egy hintót a paripához! Úgy éltek, mint hal a vízben, és még máig is élnek, ha meg nem haltak.

A mese meghallgatása (élő felolvasás a foglalkozásvezető vagy egy jó mesemondó által élményszerűen) úgy, hogy a mese szövege legyen kivetítve a mesemondó mögött, lehessen követni a szöveget.

Spontán vélemények meghallgatása után közösen gyűjtsük ki a szereplőket: Cigány Jóska, a felesége, Margit, a király, örök, pap

Szó- és kifejezés magyarázat: a szövegben előforduló esetlegesen ismeretlen szavak kigyűjtése, majd **párban** az egyes kifejezésekhez rokonértelmű szavak gyűjtése, leírása.

Példa:

Suba: bunda, kabát, zakó

Betyár: rabló, útonálló,

Király: uralkodó, császár, cár

Hátasparipa: versenyló, hátszló

Csihadj, hé: csillapodj, nyugodj meg, halkabban

Pörlekedtek: veszekedtek, vitatkoztak, perlekedtek

Leveles dohány: a szárított dohánylevél vágatlanul, természetes állapotában

Portéka: áru, eladható termék

Kötőfék: lószerszám, ennél fogva lehet vezetni, kikötni a lovat

Tréfa: vicc, móka

Grádics: lépcső, lépcsőfok

Takaros: tiszta, csinos, szemrevaló

A mese feldolgozása:

A szöveget először részekre bontjuk (a kivetítőn színekkel jelöljük a párbeszéd részeket és az elbeszélő részt), felolvassuk dramatizált verzióban, szereposztással:

Cigány Jóska

Margit a felesége,

a király,

a pap,

katonák.

A mesélő szövege a leghosszabb, ezért ott is el lehet osztani a szöveget.

A mese dramatikus felolvasását több szereposztásban is fel lehet olvasni, gyakorolni az egyes párbeszéd formákat, monológokat, mesélést külön-külön, részletekben is.

Példa:

Cigány Jóska hazafelé a vásárból – mesélő, Cigány Jóska

Jóska és a felesége első párbeszéde, amikor elküldi a királyhoz

Margit és a király első találkozása

Cigány Jóska és a katonák

Margit másodszor a királynál

A király és cigány Jóska találkozása

Drámapedagógiai foglalkozás előkészítése: a mese előadása a résztvevők által választott szereplőkkel (lehet 1. és 2. szereposztás.)

Előkészítő munka: Jelmez- és díszletkészítés kooperatív csoportmunkában. A munka tervének és kivitelezésének elkészítése, csoportok alkotása aszerint, hogy ki, milyen munkában ügyes, mit vállal. Ügyeljünk arra, hogy mindenki kapjon szerepet még akkor is, ha „csendes” szereplő, pl. ajtónálló, szolga, katonákból több is lehet, mint akinek szövege van.

Példa:

Tervezet

Jelmezek összegyűjtése, jelzésszerű kellékek elkészítése (suba, korona, ló figura, papi ruha, stb.) Felelősök: x, y, z

Határidő: a záró foglalkozás időpontja

Díszlet készítés: sátor, királyi trón, paplak, jelzésszerű elkészítése

Felelős: a, b, c

Határidő: záró foglalkozás időpontja

Zenei háttér kiválasztása:

Felelős: n, m, l

Határidő: a záró foglalkozás időpontja.

Plakátkészítés

Felelős: s, p, r

Határidő: a záró foglalkozás előtt legalább egy héttel

IV.3. Modul: Olvasunk – értő olvasás, kiemelés, összegzés

IV.3.1. Tanulási feladat: az olvasás hasznossága – szokások, babonák, életmód

Ebben a modulban a hallgatók gyűjtőmunkára és adott szövegek feldolgozásával, alkotásával az olvasás-írás hasznosságát, eszközjellegét tapasztalják meg sokszínű, érdekes feladatok segítségével. Mind a gyűjtőmunka, mind a gyakorlatok tartalmát a cigánység hitvilága, a hagyományok, szokások és babonák témakörében terveztük.

Értő olvasás, kiemelés, összegzés			
Tervezett idő: 13 óra			
Téma	Tanulói tevékenység	Módszerek	Eszközök
Az olvasás- szövegértés hasznossága, gyakorlatok	Hangok és betűk, szó- és szövegalkotási feladatok. Hangos és néma olvasás, lényegkiemelés – az olvasottak ismertetése	Frontális foglalkozás, kötetlen beszélgetés, véleményalkotás. Munka párban	Laptop, projektor. Flichart, filcek, írólapok, lefűzős dossziék
Nyelvhelyesség, kiejtés, írás- szövegalkotás	Olvasási gyakorlatok, kiejtési gyakorlatok: a mondatfajták és a helyes ejtés. Tájnyelvi különbségek	Előzetes otthoni gyűjtőmunka, azok csoportos, kooperatív feldolgozása	Nyomtatott szövegek, írólapok, flipchart, laptop és projektor
Értékelés	A feladatok végrehajtásának minősége, nehézségek és erősségek megfogalmazása	Csoportos önértékelés, egyéni értékelés	Laptop, projektor

IV.3.1.1. Az olvasás-szövegértés hasznossága, gyakorlatok

1. *Betűkirakós játék* – csoportmunka:

- a.) A csoportok ugyanazt a betűhalmazt kapják meg, amelyből adott idő alatt a legtöbb értelmes szót kell kirakni. Egy betűt többször is fel lehet használni.

Példa: mássalhangzók: G, H, K, P, L, R, T

magánhangzók: A, E, É, Ö, Ő O, Ó, U, Ú

Szavak a kirakó után: **kalap, talp, rút, gól, kerék, kert, olló, róka, toll, kapa, rét, stb.**

- b.) Az alkotott szavak felhasználásával egyénileg pár mondatos szöveg, történet, mese alkotása, lehetőleg úgy, hogy a legtöbb szó kerüljön a szövegbe. A leírt szöveg felolvasása, a felhasznált szavak kiemelésével.

Példa: A szegény ember sötétedésig a kertjében kapált. Arra lett figyelmes, hogy a réten át lopakodik a róka. Mire beszaladt a házba, a kakasnak már csak a tolla maradt. Mérgében a kapát és a kalapját is a földhöz vágta.

Az alkotott szöveget mindenki bemutatja, csoporton belüli értékelés és rangsor kialakítása, kinek a szövege lett a legjobb, ki használta fel a legtöbb szót. A kiválasztott legjobb szöveg felolvasása, ismertetése, indoklással.

2. *Összekeveredett mondatok*

Az alábbi szövegrész mondatait egy-egy papírcsíkra írva összekeverjük és borítékban a csoportoknak átadjuk. Minden csoport a mondatok helyes sorrendjét igyekszik megállapítani, sorba rakja úgy, hogy értelmes, összefüggő szöveggé váljon

A helyes sorrend:

1. A katolikus vallást a cigányok az ország ráhatása miatt vették fel és védelmet is biztosított nekik.
2. Európában a középkor elején megjelenő cigányok magukat egyiptomi búcsújáróknak, zarándokoknak mondták kik népük bűneiért jöttek vezekelni.
3. A babonaság szorosan függ össze a vallással.
4. Ritkán járnak templomba, csak a karácsonyi éjféli misét, áldozást, keresztelést tartják .

5. A cigány esküvő, temetés, néha családi körben történik, pap nélkül, a vajda vagy a legöregebb cigány jelenlétében.
6. A rangosabb családoknál a szertartást pap is, a vajda is tarthatja. Imádkozni csak a miatyánkot szokták

Az összekevert mondatok rendkívül népszerű játék. Úgy is lehet játszani, hogy az egyes csoportok által önállóan alkotott pár mondatos szöveget a másik csoportnak átadják összekeverve, majd ellenőrzik, sikerült-e megtalálni a helyes megoldást.

A cigánység hitvilága, hiedelmek és babonák: előzetes gyűjtőmunka alapján a hozott válaszok összegzése és kiegészítése az internetes keresés eredményeivel.

Példák: a cigány családok többsége katolikus, a vallás gyakorlása azonban sokszor keveredik a babonákkal.

A katolikus vallást az ország ráhatása miatt vették fel és védelmet is biztosított nekik. Európában a középkor elején megjelenő cigányok magukat egyiptomi búcsújáróknak, zarándokoknak mondták kik népük bűneiért jöttek vezekelni. A babonaság szorosan függ össze a vallással. Ritkán járnak templomba, csak a karácsonyi éjféli misét, áldozást, keresztelést tartják. A cigány esküvő, temetés, néha családi körben történik, pap nélkül, a vajda vagy a legöregebb cigány jelenlétében. A rangosabb családoknál a szertartást pap is, a vajda is tarthatja. Imádkozni csak a miatyánkot szokták.

A nagypénteki böjtöt tartani szokták. Nem élnek mélyen hívő vallási életet, de a népdalokban Istennel, Szűz Máriával lehet találkozni. Köszöntéskor vagy ünnepek alkalmával hosszú köszöntőket mondanak szokás szerint, amibe belefűzik Isten nevét is. A nem cigányok szemében babonások. Ennek oka a jóslási szokásokban rejlik, melyet egész Európában üznek. A másik dolog a teljesen kialakult eltérő szokásrend, pedig alig különbözik a már letelepedett őslakosoktól. A magyarázat mégis az lehet, hogy konzervatívabbak és szerkezetük régebbi típusú.

- Mit érdemes tudni a babonákról?
- Olyan többnyire vallási eredetű tévhit, mely bizonyos változások, jelenségek létrejöttét, a természet törvényeinek ellentmondó törvények, működések, illetve bizonyos eszközök, eljárások titokzatos körülményeinek tulajdonítja vagy ezzel magyarázza. A babonáság minden népnél fellelhető. Amit az emberek nem tudnak megmagyarázni, azt természetfölöttinek tulajdonítanak. Persze manapság ahogy fejlődik a technika, elveszti az állóképességét, viszont néhány még ma is él: péntek 13 vagy a fekete macska. A cigányoknál a szülés, házasság és a halál köré csoportosulnak a babonák. Sőt, a sok vándorlás során a vásásár is fontos szerepet játszott az életükben, ezért a vásárról is vannak hiedelmek.

A cigány hitvilágban a főisten Del. Ő a mindenség teremtője és irányítója, a család oltalmazója, a sors jóra fordulásának előidézője, a termékenység elősegítője. Lakhelye a mennyország legfelső rétege. Két húga van. Baxt, aki a Szerencse úrnője és Bibaxt, aki a Szerencsétlenségé. Úgy vélték, hogy a Napot Baxt szülte, a Holdat, pedig Bibaxt. A cigányok népköltészete gazdag eredetmondákban is. Ezekben gyakran megtalálható a fent említett Baxt, Bibaxt, Del és a pokol birodalma. A pokol a démonok tartózkodási helye is. A gyermek- és katonadalokban, siratókban, balladákban, rabénekekben is gyakran megtalálható szereplők ők.

Babonák

Születéssel kapcsolatos hiedelmek

Hosszú hajjal fog születni a gyermek, akinek anyja gyomorégésben szenved a terhesség alatt. A gyermek hibával születik, akkor az anya megcsodált valakit. Az újszülött szemét anyatejjel kell lemosni, hogy lemenjen róla a betegség. Az újszülöttet ne látogassa menstruáló nő. Ne látogassa olyan nő, akinek több férje is volt már, vagy a nő rosszasága miatt elhagyta az ura. A meglátogatott gyereknél egy szál haját vagy

ruhaszálat kell hagyni, hogy ne vigyék el a gyerek álmát. Ha a kisgyermek sokat sír, akkor még benne van az ördög, el kell vinni megkeresztelni, csak a pap űzheti ki belőle szentelt vízzel. Az a gyerek, amelyik foggal születik különleges tulajdonságokkal rendelkezik. Ez a gyerek 7 éves korában eltűnik, mert az ördög benne van, de ha a bábaasszony kihúzta a fogát és rongysarkába kötötte, minden rendbe lesz, de a feje az átlagnál nagyobbra nő. Csecsemőt nem szabad tükröbe nézetni, mert akkor sokára bújlik ki a foga. A gyereket nem szabad átlépni, mert akkor nem nő meg. Amikor vendég jön a házhoz, le kell ültetni, mert elviszi a gyerek álmát. A csecsemő karjára piros szalagot kell tenni, hogy ne verjék meg szemmel. Az újszülött párnája alá kést vagy ollót kell tenni, ne támadja meg az ördög.

Felnőttkor hiedelmei

A férfiak dísze a bajusz. Ha levágja, elveszti a tekintélyét és útját átok, szerencsétlenség kíséri. A nőkre ugyanez jellemző, ha levágják a hajukat, de őket kurvának nevezik. Amikor az asszony ruhájával érinti az edényt főzéskor, az ételt kidobják, mert tisztátlan lett. A háziállatok fejét a házaspárok nem eszik meg, mert az bajt hozna a fejükre. Villámláskor a nők fejére kendőt kell kötni, mert Isten haragja ezzel sújtja a tisztátlan lelkeket. A kihullott haját tűzbe kell dobni, így a többi haj nem hullik ki. A szemetet nem szabad kifelé söpörni, mert kisöprik a szerencséjüket. A többször férjezett asszonyt nem szívesen veszik fel kocsira, mert szerencsétlenséget hoz. Szerencsétlen emberrel való találkozás az egész napra bajt jelent. Üres kannát vivő nővel találkozni reggel szerencsétlenség. Asszony korán reggel piszkos kézzel érinti férje haját vagy bajuszát, az az ember szerencsétlen lesz.

Vásárral kapcsolatos babonák

Vásárba menetel előtt nem szabad pénzt kiadni, mert kiadja a szerencséjét. Nem szabad enni se, mert megeszi a szerencséjét. Az otthonmaradóknak kenyérdarabot kell dobni a kocsi után, hogy legyen szerencsés a vásár. Macska szalad át a kocsi előtt, bajt jelent. Újholdkor a pénzt rázni kell és közben forogva köpködni, hogy odacsálja a többi pénzt is. Aki tavasszal lát gólyát vagy fecskét, felé kell köpni szerencséje lesz. Fehér galambot látni szerencse, vásárban sikeres vásárt jelent. Kedden, pénteken nem szabad mosni, vasárnap varrni.

Színekkel kapcsolatos babonák

A cigánylányok színes és tarka-barka ruhákat vesznek fel, hogy felhívják magukra a figyelmet. Színek jelentése: sárga-irigység, fehér-tisztaság és ártatlanság, fekete gyász, piros aktív élet, vidámság, zöld a nyugalom, kék a szabadság jelképe. Ezek a színek mindig fontosak voltak a cigányok életében, ma is gyakran használják.

Állatokkal való hiedelmek

A legfontosabbak a ló és a kutya életükben. A ló a vándorlásban és menekülésben egyaránt nagyon jó segítség volt. A lóvásárt szertatás előzi meg. A lónak még nagyobb kényelmet biztosítottak, mint saját maguknak. Ha meghalt a ló, úgy temették el, mint az embereket, keresztet is tettek a sírra és hitük szerint az állatok a mennyben ugyanúgy szolgálták a gazdájukat. A sündisznó valaha ember volt, csak a paráználkodókat Isten átváltoztatta. A halált jelző madár (mulikani). A teknősbéka valaha asszony volt. A történetben egy asszony megígérte házába betérő Úrnak, hogy süt kenyeret, és amikor visszatér ad belőle, de nem úgy tett, sajnálta tőle, ezért Isten átváltoztatta, hogy a hátán hordja.

Halál hiedelmei

A halottat kedvenc ruhájában kell eltemetni, mellé értékes tárgyakat, kincseket kell eltemetni. Olyan alakban megy a rokonok elé, amilyennek ismerték, de 9 nap után megöregszik és úgy él tovább. Ha rokon hal meg, a férfiak 6 hétig nem borotválkoznak, de azután kell, mert újabb halott lesz, a nők levágnak a hajukból. Ételt, italt (cigit) ki kell vinni a temetőbe, mert a halott a túlvilágon is iszik eszik. Otthon este még egy gyertyát gyújtanak a lelki üdvéért. A halottnak minden nap délben megterítenek 6 hétig, utána csak halottak napján. A halotti tort 6 hét után tartják meg, mert ha nem, a lelke bolyongani fog. Iváskor mindig megemlékeznek a halottakról, ilyenkor pár cseppet a padlóra kell önteni, hogy a halott is igyon.

<http://www.youtube.com/watch?v=o3TVIEH56Es>

- Bari Károly: Holtak arca fölé, Azt hiszitek, magyar nyelven, előadja: Orsós Róbert

Pletykajáték: A szöveg felosztása részletekre, témánként, egy-egy személy kap egy részletet. Nem mutathatja meg senkinek, elolvasás után, egy másik csoportból kiválasztott társának a fülébe súgja azt, hogy miről olvasott, mint egy pletykát úgy,

hogy más ne hallja. A pletykálás a különböző témákról párhuzamosan is történhet. Miután minden részt elpletykáltak, elsugdostak valakinek a kezdeményezők, a hallottak visszamondása következik emlékezetből. A kivetítő segítségével ellenőrizhetjük, mennyit torzult az eredeti információ.

Ezt a játékot nagy élvezettel szokták játszani más szövegekkel is. Rendkívül jól fejleszti a szövegalkotó képességet és az emlékezetet.

IV.3.1.2. Nyelvhelyesség, kiejtés, írás-szövegalkotás

Babits Mihály: Cigánydal

Zörg az ág és zug a szél
 cigányasszony útrakél
 feje piros keszkenős
 zsír haján a rossz kenőcs
 lepedőbe köti bugyrát
 úgy viszi a pereputtyát
 csípőn kötve csücske kettő
 nyakán lóg a másik kettő.
 Háti jószág, pereputty:
 pici rajkó, jól aludj!
 Mezők jönnek, erdőségek
 jó vidékek, rossz vidékek
 szép hazák,
 zöld hazák:
 jár a szél és zörg az ág.

Bús szederfa álldogál
 pici rajkó sírdogál
 bús szederfa naptól szárad,
 cigányasszony ina fárad
 fára köti lepedőjét
 úgy ringatja csecsemőjét.
 Bölcsőt tartja: bölcs a fa;
 Szedret adja: jó a fa.
 Ad tüzet is száraz ág:
 mindenütt csak hajt az ág
 hogyha tűz van: a tűz ég is
 kerül hozzá kis fazék is
 kis fazék
 nagy fazék
 mindenütt csak jó az ég.

Ágra köti lepedőjét
 úgy ringatja csecsemőjét:

»Ági jószág, pereputty
pici rajkó, jól aludj.
Mezők jönnek, erdőségek
jó vidékek, rossz vidékek:
teneked mind jó vidék;
mindeniütt csak kék az ég.
Ne felejtsd, hogy ágrul lettél
szederfa alatt születél
s mint a röpke mag az ágrul,
úgy leszakadsz majd anyádrul
se apád,
se anyád,
se országod, se tanyád.«

Mesél neki rémeket,
dalol neki éneket:

»Ági jószág, picit lélek
milyen jó neked az élet:
hogya jön a csunya szél,
pici rajkó picit fél
ad tüzet a száraz ág:
kivárod a tavaszát.
Hogyha ég a nap sugára
a gazdának nagy a kára;
neked semmi, kis bolond:
mindeniütt csak hús a lomb:
Cse'bogár,
Cse'bogár,
a gazdának csupa kár.«

»Mezők jönnek, erdőségek,
jó vidékek, rossz vidékek
teneked mind jó vidék:
mindeniütt csak kék az ég.
Erdőn hogyha zsidót látsz,
meg se nézed, neki látsz.
Mezőn hogyha lányra lelsz,
meg se kérded, úgy ölelsz.
Nem hiába ágrul lettél
szederfa alatt születél
s mint a röpke mag az ágrul,
úgy szakadsz le majd anyádrul
se apád,
se anyád,
se országod, se tanyád.«

Frontális foglalkozás:

A vers meghallgatása, hallgatói reflexiók, szómagyarázat (pl. bugyor, pereputty, zörg, cse’bogár).

A költői nyelvről: költői szabadság, verstani minimumok, eltérő helyesírás okai – beszélgetés.

Olvasási, szövegértési gyakorlatok: egyéni néma olvasás

Az olvasottak alapján az értő olvasás fejlesztésére kifejezések, szövegrészek kiemelése, értelmezése az alábbi táblázat segítségével

Időjárásra utaló szavak, kifejezések	Életmódra utaló részek, kifejezések	Anya-gyerek kapcsolatra utaló részek, kifejezések	A jövőképre utaló kifejezések, részek
zörg az ág és zúg a szél,	cigányasszony útrakél	Mesél neki rémeket, dalol neki éneket: »Ági jószág, pici lélek milyen jó neked az élet: hogyha jön a csunya szél, pici rajkó picit fél	s mint a röpke mag az ágrul, úgy leszakadsz majd anyádrul se apád, se anyád, se országod, se tanyád
	lepedőbe köti bugyrát úgy viszi a pereputtyát		

Mondatfajták, szófajok

Ajánlott, feldolgozandó szöveg

A cigányok családok szövetségéből álló törzsi közösségekben vándoroltak, csak a köztulajdont ismerték. Életüket szigorú belső törvények szabályozták. Céhek tagjaivá nem válhattak. Első írásos dokumentum megjelenésükről országunkban Zsigmond király oltalomlevele, majd később Izabella királyné és I. majd II. Rákóczi Ferenc pátensei. Ezekből kiderül, hogy iparűzésük hasznos volt az iparilag fejletlen térségekben. Valószínűleg első konfliktusaik a magyar néppel is innen erednek. Őket nem kötötték röghöz, fegyverkovácsként szegődhettek a nemzet szolgálatába.

A cigányok magyarországi megjelenése a XIV. századra tehető. Ekkorra az állami és egyházi hatalom összefogásaival, szent királyok törvényei révén az országban megszilárdult a feudális társadalmi rend. Az első cigány csoportok, amelyekről feljegyzések vannak, 1415-ben érték el Erdélyt, 1416-ban Magyarországot. A csoportok mentek tovább Európa többi országa felé. A családnevek arra utalnak, hogy már 1415 előtt is érkeztek kisebb csoportok, amelyektől neveiket kaphatták. Az első hullámban érkező csoportok átvonultak Magyarországon, délről újabb csoportok érkeztek, szerb – horvát nyelvterületen keresztül.

A XVI. – XVII. Században a tömeges bevándorlás a jellemző. Vannak csoportok, melyek a török megszállás elől, más csoportok a megszállás után érkeztek. A XVII. Század második felében meggyorsult a cigányok letelepedése, mivel ekkor jelentek meg a királyi rendeletek. Többségük magyar anyanyelvűvé vált. Az 1760-as években Erdély felől is érkeztek csoportok. Az ő nyelvükre másfajta dialektus a jellemző. Újabb hullám megjelenése Erdélybe a XIX. század második felére tehető, mely Nyugat felé vándorolt tovább. Az ő nevük az oláh cigány vagy vlashiko-rom néven vált ismertté.

A századforduló tájékán elrománosodott nyelvű cigányok érkeztek a Bánáttól. Ők magukat beáshnak, vagy vlaxo-rom-nak nevezik.

Hazánkban az oláh cigányok őrzik legerősebben a nyelvet, a cigány kultúrát, népzeneét, hagyományaikat, szokásaikat. Ők vajdák vezetése alatt érkeztek, erős törzsi-nemzeti keretekben. Törzseiket évszázadokra vissza tudják vezetni. Anyagi jólétüket lókereskedéssel és fémmunkával teremtették meg.

Legkésőbb érkeztek a szőnyeges és halász (máshár és colár) törzsek. Nyelvükben erősen érződik az erős román hatás.

A XIX. századra jellemző volt a gyáripar kifejlődése, a városok népességnövekedése, víz- és csatornahálózat kiépítése, oktatás, közigazgatás, közlekedés fejlődése. Ezen időszakra a magyarországi cigányok nagy része letelepedett, főként földműveléssel foglalkoztak vagy kézműves szakmákat űztek. Volt egy részük, amely még mindig vándorló életmódot folytatott, amely konfliktushelyzetek sorát idézte elő. A gyárak egyre inkább olcsóbb tömegtermékeket állítottak elő, amely háttérbe szorította a kézműves cigányságot. A cigányság kezelésével ezen időszakban a belügyi szervek, valamint a helyi rendészeti szervek foglalkoztak. A velük való foglalkozás legtöbbször kimerült a kitoloncolásban. Elkezdték tiltani a cigányok vándorlását, útlevelet sem kaphattak. Problémát jelentett az illetőségi hely meghatározása, melyet legtöbbször egyetlen város vagy falu sem vállalt fel. Két terv volt a cigányok letelepítésére. Az egyik, melyet József főherceg is támogatót, egy helyre, nagy tömegekben akarta letelepíteni a romákat és ott munkára fogni őket. A másik szerint a falvak szélén kell szétszórni és letelepíteni őket. A korszak folyamán már jól érzékelhető volt az előítélet. 1916-ban egy rendelet hatására hadizsákmánynak nyilvánították a cigányok lovait, bevonultatták őket a hadseregbe. Problémát jelentett, hogy kit tekintsenek cigánynak. A törvény nem tett eleget kor problémáinak megoldásra, mint például a munkügyi és szociális gondok. Nyíltan kimondta, hogy nem tekinti teljes értékű állampolgárnak a cigányokat. Tovább nehezítette a romák megélhetését az 1931-ben kiadott rendelet, mely szigorította a vándoripari engedélyek kiadását, ezzel is nehezítve a munkavállalásukat. 1938-ban napvilágot látott egy belügyminisztériumi rendelet, melynek értelmében minden cigányt, gyanús egyénnek kellett tekinteni.

A II. világháború nehéz évei nem kerülték el a romákat sem. Az 1944-1945-ös években körülbelül 25-30 ezer magyarországi cigányt deportáltak. Vissza csak körülbelül 3-4ezer tért közülük. A főváros és környéki cigányokkal két-három transzport került Auschwitzba. Székesfehérvár mellett, valamint Dachaubá és annak melléktáborába, továbbá Ravensbrückbe és környékére is szállítottak és végeztek ki cigányokat. A cigány holokausztról minden év augusztusában megemlékeznek 1997 óta.

1945 után a cigányság kérdésével a minisztériumok foglalkoztak. 1957-ben merült fel az igény egy szervezet megalapítására, amely széles körben foglalkozik a cigányság kérdésével. 1957-ig még a személyi igazolványuk is megkülönböztette őket. (fekete színű személyi igazolvány). 1961-ben a Párt felfigyelt kirekesztettségükre, a cigánytelepek ember alatti állapotaira. Határozatot hozott a helyzet javítására. Megállapították, hogy a beilleszkedés egyetlen módja az állandó munkaviszony, amelyen kizárólag állami

szektorban végzett munka volt értendő. Megjelentek a munkástoborzók. A munkásszállások is megteltek gyenge fizikumú roma származású emberekkel. Számos kedvezményben nem részesültek. A munkába állítással valószínűleg a cigányságot a társadalmi munkamegosztás hierarchiájának legalsó fokán kívánta asszimilálni. A még 1957-ben alakult Cigányok Kulturális Szövetségét megszüntették 1961-ben. A problémák megoldása ismét állami feladat lett, amelyek a tanácsok hatáskörébe tartoztak. A feladatok megoldására koordinációs bizottságok jöttek létre. Megkülönböztettek három féle cigány csoportot. Az első, akik már beilleszkedtek a társadalomba, a második, akik útban vannak a beilleszkedés felé, és a harmadik, akik cigány módon élnek. Kötelezővé vált a tankötelezettség a cigány gyermekekre is, amely sok problémát vonzott magával. Az iskolákban a pedagógusok sem tudták, milyenek is a cigányok, csak hallomásból ismerték őket. Cigány osztályok alakultak, felzárkóztatás címén. Gyakran értelmi fogyatékosná minősítették a cigány gyermekeket és a kiegészítő iskolákba küldték. Párthatározat született a cigány telepek felszámolására. Ekkor épültek az úgynevezett „C” házak.

1971-ben készítettek egy szociológiai kutatást a cigányokkal szemben történt visszaélésekről. A kutatás vezetőjét és munkatársait súlyos szankciókkal sújtották. A cigány munkásosztály is rétegződött. Voltak, akik a hagyományos foglalkozások idejéből még megőriztek valamit, ők a nagyobb vállalatoknál el tudtak helyezkedni. Akik viszont már nem őriztek semmiféle hagyományt, nagyon meggyengültek.

Egy 1979-es párthatározat etnikai csoportnak minősítette a cigányságot. Más formában, de újjáéledtek a hagyományos cigány foglalkozások. A lókereskedőkből régiségkereskedők, a szőnyegesekből pulóverekkel kereskedő piacosok lettek. A muzsikások a vendéglátói munkakörökben helyezkedtek el. Felülről vezérelt cigány szervezeteket alapítottak. Újra megalakult a Cigányok Kulturális Szövetsége. Pár hónapig működött a Cigány Családsegítő Központ. A fővárosban is létrejött cigány intézmény, melynek élére Zsigó Jenő került. Gyermekeknek tábort szerveztek, foglalkoztak a továbbtanulásukkal, néprajzi gyűjtéseket finanszíroznak, felkarolták a cigány képzőművészeket. Kezdeményezésükre megalakult az Ando Drom.

A cigányság foglalkoztatása az évek során rohamosan apadt. Megszűntek a nagyvállalatok, a munkásszállók. Hatalmas felvándorlás indult meg családosan a fővárosba. Megszaporodtak az önkéntes lakásfoglalások, romlott a közbiztonság. A fővárosi iskolákba problémát jelentettek a sokszor még tizenévesen is alsó tagozatos, félalnfabéta felső tagozatos tanulók növekvő száma. A rendszerváltás idején ismét

magára maradt a cigányság. A munkanélküliség ekkorra már hatalmas méretekben volt jelen. Megnövekedett a hajléktalanok száma. Az állammal szemben is egyre nőttek az indulatok. A szegények még szegényebbek, a gazdagok még gazdagabbak lettek. 1993 júliusában elfogadta az országgyűlés az etnikai kisebbségek jogairól alkotott törvényt. 1994-ben alakultak kisebbségi önkormányzatok. Kimondták, hogy hazánkban az egyetlen etnikai kisebbség a cigányság.

A cigányok 61%-a községekben lakik, 40%-uk ezer fő alatti kisközségekben.

A cigányság magas munkanélküliségének egyik oka, az iskolázatlanság, másik pedig a lakóhely, mivel a legnagyobb részük, a leginkább munkanélküliséggel sújtott területeken lakik. Ide sorolható még, hogy leginkább az ipar azon ágaiban találtak munkát, amely a leghamarabb tönkrement. A továbbtanulásukat nehezíti, hogy a szülők anyagi helyzete igen komoly akadályt jelent, de sokszor a diszkrimináció is előtérbe kerül. De fontos szempont az otthonról hozott példa is, mely szerint a szülőknek sincs sokszor megfelelő iskolai végzettsége, és nem is értékelik azt.

Feldolgozás módja: **csoporfoglalkozás**

A szöveget részekre bontjuk és egy-egy részt egy-egy csoportnak adunk. A szöveget mondatcsíkokra és szavakra vágva egy borítékban a csoport megkap.

Feladat: A szövegrészekből „az egész” összerakása, a megfelelő szavak, mondatok és mondatrészek összeillesztése, majd a csoportokban összerakott szövegek egymáshoz illesztése, kronológiai, történet, stb.

Önellenőrzés a kivetített eredeti szöveg alapján.

A roma irodalom

A magyarországi roma irodalom az utóbbi három évtizedben teremtődött meg. Igaz, egy-egy elszigetelt próbálkozásra a XIX. század utolsó évtizedeiben is volt példa, Nagyidai Sztojka Ferenc például cigány-magyar szótárt készített, imákat, dalokat fordított cigány nyelvre, és Petőfi Sándor költeményeiből is lefordított néhányat, és ő maga is írt cigány nyelvű verseket. Ám ez a kiugrás egyedi jelenség maradt. Így a cigány irodalom kezdete egybeesik egy maroknyi cigány értelmiségi hatvanas évekbeli megjelenésével. Félévtizednyi készülődés után a hetvenes évektől felgyorsul a folyamat, és sorra színre lépnek a roma írók. Kezdetben elsősorban magyar nyelven.

A hetvenes évek első felében kiemelkedő tehetség robban be a magyar irodalmi életbe. 1970-ben jelenik meg a 18 éves Bari Károly első verseskötete, aki első verseit miskolci gimnazistaként írta. Első kötetében Nagy László és Pául Éluárd költészetének hatását figyelhetjük meg. Bari személyében kivételesen egyéni tehetség jelentkezett, s ezt a magyar irodalomkritika is felfedezte. Költészete mellett a cigány nyelvű népköltészet programszerű gyűjtésével, és sajtó alá rendezésével, illetve a cigány szövegek magyar műfordításával foglalkozik, saját verseit, s a népköltészeti alkotásokat rajzaival maga illusztrálja.

1975-ben újabb irodalmi szenzáció Lakatos Menyhértnek a "Füstös képek" című regénye. Jelentősége, hogy első olyan mű a cigányságról, amit cigány író írt. A regény a cigányság mélyvilágába vezet be az olvasót, a néprajzi, társadalmi hitelessége, a hiedelmek, álmok lélektanilag finom rajzával párosul. A mű Lakatos méltán legnépszerűbb műve, külföldön is sikert aratott, 16 nyelvre fordították le.

Lakatos Menyhért kapcsolatteremtő személyiség, a cigány alkotók egybeszervezője. Így a hetvenes években verbuválódik egy baráti társaság, melynek tagjai Lakatos Menyhért, Choli-Daróczi József, Péli Tamás és Kovács József. Ők négyen alkotják a roma művészek első jelentős csoportosulását. A hetvenes évek első felében megfogalmazódik az a gondolat, hogy a nyelv az identitásnak és a kultúra továbbörökítésének elsőrendű hordozója. Choli Daróczi József írt először cigány nyelven verseket. A költemények nagy részét maga fordítja magyar nyelvre.

A hetvenes évek második felétől napjainkig egyéni arculatú költők sora jelentkezik. Szepesi József, Rácz Lajos, Osztoján Béla, Kovács József Hontalan és Balogh Attila.

A roma irodalomnak külön ágazatát képviselik a mesék és gyermekversek, Lakatos Menyhért és Bari Károly varázslatos cigány népmese feldolgozásai, Szécsi Magda bizarr képzeletű, saját illusztrációval kísért meséi.

Példa: Bari Károly népköltészeti feldolgozású verse a magyar cigányok himnuszává vált, mind lovári, mind beás nyelven éneklük

<i>Bari Károly (cigány himnusz)</i>		
Zöld az erdő...	Zelenoj o vesh...	Pädure vergyé...
Zöld az erdő, zöld a hegy is.	Zeleno vesh, zeleno plaj,	Pädure vergyé, pädure vergyé,
A szerencse jön is, megy is.	Amari baxt, avel thaj zhal,	Nuroku vinyé, nuroku merzsjé,
Gondok kése húsunkba vág,	Gindongo buss ando mas del	Gîndu bátyé bubujestyé,
Képmutató lett a világ.	Andej luma buzhanglipej.	Lume, cára misjunestyé.
Egész világ ellenségünk,	Intrego luma dushmanoj,	Lume, cára-j szträjinu nosztru,
Úzött tolvajok közt élünk.	Sako rom sar chor nashadoj,	Kă-j bájásu numá lotru,
Nem loptunk mi, csak egy szöget,	Chi chordam jekh karfin numa,	N-ány furát noj numá on kuj,
Jézus vérző tenyeréből.	Andaj Jezusheski palma.	Dîn krusje lu Dimizo.
Isten, könyörülj meg nekünk,	Devla zhutin pe amende,	Jártă, jártă Dimizolyé,
Ne szenvedjen tovább népünk,	Na de mila pe romende,	Hă nyé jertyé lume, cára,
Megátkoztál, meg is vertél,	Amaja dan thaj vi mardan,	Ny-áj bätut tu kum aj gîngyit,
Örök csavargókká tettél.	Nashadeske amen shutan.	Lume, cára ny-o însztränyit.

<http://www.youtube.com/watch?v=wPpfGNQ-fi4> – Zöld az erdő, előadja a Pécsi Gandhi Gimnázium Kórusa magyar nyelven

Frontális foglalkozás: a fenti olvasmány és a vers magyar verziójának meghallgatása, a résztvevők reflexiójának meghallgatása.

A magyarországi romák hivatalosan is elismert himnusza a Gelem, gelem kezdetű nemzetközi cigány himnusz.

Emellett azonban a magyarországi romák körében egy másik költemény két különböző dallamváltozata is himnuszként vált ismertté. Egy Bari Károly által gyűjtött népmese alapján Varga Gusztáv írt dalszöveget magyarul, Orsós Jakab pedig beás nyelven. A dallamot a Kalyi Jag együttes szerezte, és Lungoj o drom angla mande („Hosszú az út előttem) című lemezükön jelent meg Könyörgés címmel. Miután a dal beásul hangzik el, ezért a beások körében azonnal nagy népszerűsége tett szert, és azóta ez a beás himnusz.

<http://www.youtube.com/watch?v=UYFuTIRXTr0> – *Zöld az erdő, elődaja a Kalyi Jag, lassabb verzió, beás és magyar nyelven*

Ugyanennek a szövegnek a magyar nyelvű változatát egy másik, gyorsabb dallammal dolgozta fel az Ando Drom együttes, amely szintén gyorsan népszerű lett a cigánység körében. Ezt a változatot a nagy nyilvánosság előtt először Horváth Aladár minősítette himnusznak, 1993-ban, az Egerben rendezett roma polgárjogi tüntetésen. Ennek hatására ezt a dalváltozatot sokan a magyarországi cigánység himnuszának tekintik.

<http://www.youtube.com/watch?v=wGnOpXTVlhw> – *Zöld az erdő, elődaja az Amaro Drom, magyar nyelven*

Kérdések:

Ki ismer, olvasott, hallott a fenti szerzőktől, szerzőkről?

Hallotta, ismeri-e a cigány himnuszt?

csoportmunkában az olvasmányban szereplő szerzők egy-egy kötetének bemutatása írásban és szóban, a korábban gyűjtött könyvtári anyagból válogatás útján, egy- rövid részlet, szemelvény, vers felolvasásával.

Mondatfajták

Munka párban. Olyan párbeszéd formájú rövid szövegek alkotása, amelyben van kijelentő, kérdő, felkiáltó, óhajtó mondat. A párbeszéd előadása, a mondatok helyes hangsúlyozása, írásjelek.

Példa:

- Óh, de jó lenne egy nagyot aludni!
- Majd, ha végeztél a munkáddal, pihenhetsz.
- Miért nem pihenhetek most?
- Mert fontos, hogy befejezd a leckédet.
- Elegendő van a folytonos tanulásból!

Előzetes otthoni gyűjtés (írásban elvégzendő feladat a gyűjtő nevének, valamint a forrásnak a megjelölésével) alapján a hagyományokról és a szokásokról egy összefüggő szöveg készítése. A gyűjtött rövid szövegek egységbe rendezése, válogatás, lényegkiemelés, témakörök azonosítása, szerkesztői munka, formázás.

Példa: Hagyományőrző cigány család szokásai

Minden terhességet megtartanak, gyermekeiket megszülik. Családjukat nagyon szeretik, ritka a gyerekverés. A szitkozódás, átkozódás annál több, de ez is csak egy percig tart, mert utána még jobban szeretik gyerekeiket. A felemelt hangon folytatott beszéd sem szokatlan vagy feltűnő a családban. Ezt csak az idegenek veszik észre és ilyenkor azt gondolják, hogy verekedni készülnek a cigányok. (Ha az utcán találkozik két cigány kézzel, lábbal, gesztikulálva nagyon hangosan beszélgetnek. Akik ezt például a buszból látják, azt gondolnák, hogy itt rövidesen vér fog folyni.)

Régen a cigány nők otthon szültek a bábaasszony segítségével, de az sem volt ritka, ha már a többedik szülés volt, hogy maga a szülő asszony és nagyobb lánya bonyolította le a nagy eseményt. A megszületett csecsemőt általában két héten belül meg kellett keresztelni, hogy ne teljedhessen be a babona. Amíg szopott a pici az anya mindenhol magával vitte. Úgy tartotta, hogy a szíve fölött legyen a baba, hogy érezze a szív lüktetését, mert ez megnyugtatta és békésen tudott aludni. A keresztszülők nagy felelősséget vállaltak amikor keresztvíz alá tartották a gyermeket, hiszen ez azt

jelentette, hogy ha bármi történik a szülőkkel a keresztszülő kötelessége keresztgyerekekről gondoskodni.

A gyerekek sok esetben 3-4 éves korukig is szoptak, igaz, hogy ekkor már csak reggel és este, hiszen a tejre kisebb testvérüknek nagyobb szüksége volt.

Keresztelőig nem látogathatta az újszülöttet rossz életű nő. Terhes asszony is csak úgy nézhetette meg, ha a látogatás után ott hagyott valamit például egy cérnaszálat a ruhájából vagy egy csatot. Az anya csak akkor aludhatott el ha gyermekét a bal kezében tartotta, mert ellenkező esetben - a babona szerint - kicserélték volna a boszorkányok. Az ördög ellen való védekezés volt az is, hogy a csecsemő párnája alá ollót vagy kést tettek. Ha a csöppség foggal született akkor táltos volt, ezért ki kellett húzni a fogat és egy rongyba kellett csavarni. A csecsemőket régen fateknőbe ringatták, ám nem volt szabad átlépni őket, mert akkor nem nőnek meg. Ha a gyermek sírását nem tudták megállítani, akkor - úgy hitték - szemmel verték. A rontás ellen ólmot kellett felolvasztani és a csecsemő ruhájára cseppenteni, akkor megszűnt a rontás.

Évente a legelső megérett gyümölcsöt a gyerekeknek adják a szülők.

A gyerekek a családban 6-8 éves korukig lehetnek igazán gyerekek. Ezután külön válnak a fiúk és lányok szerepei.

A fiúk teljes jogú tagjai a családnak, nem csak kisebb, de nagyobb ügyek döntésében is részt vesznek. Véleményt nem csak lehet, hanem kell is hogy mondjanak a családban történekről, mert az idősek ezen keresztül formálják a gondolatvilágukat. Ha az apát valami hosszabb időre vagy örökre elszólította a családtól, akkor a fiúgyerekek vették át a szerepét, akár 8-10 évesen is.

A lányok feladata a kisebb testvérek gondozása, a háztartás vezetése már nagyon fiatalon. Egyes cigány írók 5-6 éves lányról is írnak aki már háztartást kellett, hogy vezessen. Egyébiránt 11-12 éves kortól a lányok a család ékszereként vannak számon tartva. Az a feladatuk, hogy szépek és csinosak legyenek. Hagyományos színeik a piros, a sárga, a zöld és a kék. Az eladó sorban lévő lányok már csak az anyjukkal vagy idősebb nő rokonukkal hagyhatják el a házat, fiúk társaságában nem lehetnek. Fiútestvérük, apjuk, főleg idegen férfiak jelenlétében nem öltözködhetnek, nem fésülködhetnek. A család tekintélyét növeli a szép, eladó sorban lévő lány. Köztudott,

hogy a cigány hagyományok szerint a fiatalok korán lépnek házasságra. Csak törzsön belül házasodtak. A párválasztás azonban a szülők kedve szerint történik. Nem ritka az sem, hogy születésükkor szánják egymásnak a szülők a csecsemőket. A kereskedő családoknál szokás, hogy az apa a vásáron érdeklődik szép és fiatal eladó sorban lévő lány után. Ha ilyenre talál, már meg is beszélük a kéretés időpontját és a fiatalokat összeadják. Ez a szokás napjainkban is él.

Előfordul az is hogy a fiatalok választják egymást s ennek a vége legtöbbször a szöktetés. Távolabbi rokonhoz menekülnek és egy idő elteltével hírt adnak magukról. A család a legtöbb esetben megbékül, de az első unoka megszületése után bizonyosan megbocsát.

Sokaknak feltűnhetett már, hogy az utcán a cigány férfi megy elöl a feleség és a gyerekek mögötte. A nőknek hosszú a hajuk a férfiak bajuszt viselnek, idősebb korban kalapot és mellényt is. A lányok nem hordhatnak kendőt, csak az asszonyok, de nekik muszáj. Nagy szégyen egy asszony részéről kendő nélkül mutatkozni, de fésülnödni is férfi jelenlétében.

A férj és feleség kapcsolata kettős. Van, amit a külvilág fele mutatnak és ez hideg, érzelmek nélkülinek látszik. Társaságban a nő nem beszélhet hosszan. Ha megszólal, férje igazát kell bizonyítani, erősítenie. A nő nem foghat kezét férfival, teljesen a háttérben kell maradnia. Más a helyzet, ha otthon vannak. A családban a nő, az anya a vezető egyéniség s ezt a férj is tudja. A feleség határozza meg a napi teendőket, a kereset beosztását a gyermeknevelést, stb. Ami azonban minden felnőltre vonatkozik az a határtalan tisztelet és szeretet az idősek és a gyermekek iránt.

Legnagyobb erényük mély és tiszta szolidaritásuk. Miattuk feltehetően nem kell szociális otthonokat létrehozni.

A cigányok érzelmei hevesek és rövid ideig tartanak. Képesek rövid időn belül hangulatváltásra, például sírásból másodpercek alatt kacagásra fakadnak, vagyis egyik érzelem átcsaphat a másikba. A gyűlölet és a harag is egy pillanat alatt elillan belőlük. Nagyon jó vendéglátók. Napjában egyszer - általában késő délután - van főtt étel és fő étkezés, ilyenkor egy nagy fazékkal készítenek, többnyire húsos ételt. Nemcsak azért mert nagy a család, hanem azért is, hogy ha bárki érkezne, meg tudják kínálni. Nagy

sértés a család számára, ha nem fogadják el azt, amivel a vendéget vagy a hozzájuk betérő idegent kínálják.

Nem csak az élőknek, de hat hétig a halála után, a halottnak is terítenek. A virrasztás, mely a halál bekövetkeztével kezdődik - s melyen az egész rokonság még a legtávolabb lakók is részt vesznek - addig tart, míg nem jön el a temetés napja. Régen, amikor még nem voltak ravatalozók, a halottat a legszebb ruhájába öltöztetve ravatalozták fel a szobába, s az összegyött rokonság a halottal kapcsolatos történeteket idézte fel sorjában. A toron a halott kedvenc ételeit készítették el, azt fogyasztotta a gyászoló sokaság.

A hagyományosan cigány ételek közé tartozik a káposzta és a hús, gyakran a kettő együtt, vagyis a töltött káposzta, amit nem kenyérrel, hanem bodaggal - bokolyival - ettek. Bizonyos területeken szokás volt a halott kedvenc ételeiből mindenkinek a tányérjában egy kanállal meghagyni, amit aztán egy edénybe összegyűjtöttek és a temetéskor a sírhoz leraktak. A sírba raktak még italt, cigarettát, a halott kedves tárgyait, hogy a túlvilágon se szenvedjen hiányt. Ha fiatal lány vagy fiú halt meg akkor menyasszonyi illetve vőlegényi pompában, a tehetősebb cigány családok fiatal leányukat üvegekoporsóban temették el.

A legtöbb népi szokás vallási eredetű, a lakást vallásos szobrokkal, képekkel díszítik még a legszegényebbek is. Mindig istenfélők voltak. A cigányok keresztények, pogány szokásokkal, babonákkal, erkölcsökkel és mítoszokkal. Hisznek a túlvilági életben, a szellemekben és a tündérekben.

Ha kereszt előtt mennek el, keresztet vetnek, a férfiak leveszik a kalapjukat. Ha új kenyeret szegnek meg, előbb arra keresztet rajzolnak a késsel. Amikor a közösségben vitás dologra kerül sor (lopás, hűtlenség stb.), akkor a földre terített kendőn lévő keresztre kell esküdni és bevallani az igazat. Hamis eskü esetén - úgy hiszik - a hamisan tanúskodó családjában két héten belül valami tragédia történik. Csak az elvetemült cigányok mertek hamisan esküdni, hiszen a családját mindenki nagyon féltette. Nagy a Mária-imádatuk, mely a búcsújárással is összefonódik (Máriapócs, Máriagyűd).

Hiszik, hogy az Isten ad életet mindennek, az égben lakik, és onnan irányít mindent. Természetesen mindent lát és hall. A hiedelem szerint azért is szereti és segíti Isten a

cigányokat, mert Jézus keresztre feszítésekor egy cigány ember ellopott egy szöveget a négyből s így csak három szeget vertek Jézus testébe (kezeibe és lábába).

Isten ritkán jön le a földre s akkor is csak a keresztutakon vagy a határban mutatkozik meg. Hatalmát és haragját a villámlással mutatja meg. Hiszik, hogy az Isten a lelkek ura. Úgy gondolják hogy Isten bizonyos számú lelket teremtett, s ezek az éppen megszülető testbe költöznek, függetlenül attól, hogy az milyen test.

Babonásan félnek a régi szokásokat megszegni vagy megsérteni.

Ünnepek: keresztelő, lakodalom, búcsú, halottak napja, karácsony, újév, s ma már a név- és születésnap is. E napokon a rokonság összejön és több napig együtt vigadnak. Ezen jeles alkalmakkor - és persze máskor is - elkerülhetetlen kellék a tűz, a zene és a tánc. A tűz az összetartozás az emberi melegség szimbóluma, mely az évszázadok hosszú vándorlása során alakult jelképpé.

A zene és a tánc egybefonódott, hiszen alig szólal meg a zene vagy kezd el valaki énekelni már is megbizseregnek a talpak, és aki csak mozdulni bír már ropja is a táncot. Nem kell sok a zenéléshez. Ha van két kanál egy kanna meg egy teknő és kéznél vannak az ujjak a csettintéshez és a tapsoláshoz valamint jól pereg a nyelv a szájbölgőzéshez, már hallhatók is a fantasztikusabbnál fantasztikusabb dallamok. (A zenéről később még lesz szó.)

Az idősebbek szerint az a jó férfitáncos, aki sokat figurázik és keveset csapásol. (A csapás az, amikor a férfiak a combjukat, de leginkább a lábszárukat és bokájukat ütik.)

A nők a táncban szolidabbak, visszafogottabbak mint a férfiak. Szemlesütve a saját lábukat figyelve táncolnak, finom csípőmozgással gazdagítva lépéseiket. A nők szinte simán lépegetnek, karjukat kissé kitarják oldalra és ujjakkal csettintgetnek, eközben a férfiak levegőbe ugranak, tenyerükkel megütik a lábszárukat, leguggolnak stb.

A „botoló” vagy botos tánc gyűjtőmegjelölés, mert táncolnak ásóval, vasvillával, seprűvel, napraforgószárral, késsel, fejszével is. Táncolhatja férfi egyedül, két férfi, két férfi egy nő, egy férfi és egy nő, de a nő kezében soha sincs semmilyen „eszköz”.

A tűz, a zene, a tánc szeretete mellett még nagyon fontos megemlíteni az állatszeretetüket, hisz vándorlásaikat végigkísérte a ló és a kutya, ez utóbbtól a mai napig nem tudtak elszakadni. A lovakhoz kiválóan értettek nemcsak a férfiak, de a nők is (persze csak idős nőnek volt szabad a ló közelébe menni, vagy azt megfogni). Senki sem értett úgy a lovak gyógyításához, mint a cigányok.

Az emberi betegségeket is jól ismerték. Voltak úgynevezett füves asszonyok, akik szinte minden nyavalyát meg tudtak gyógyítani. Több mint 200 féle gyógyfüvet ismertek, ám a gyógyítás során babonákat is alkalmaztak. Nagyon nagy tiszteletnek örvendtek a közösségben, de tudásuk sokszor még messze földön is ismert volt. Talán ebből fakad a növények szeretete is. A cigányok jelképei közé tartozik a tölgyfaág, a legmegbecsültebb növény pedig a kamilla. A víz szeretetét is érdemes megemlíteni, hisz vándorlásuk során éltető elemük volt, nemcsak a halászat miatt.

V. ÖSSZEGZŐ ÉRTÉKELÉS

Az összegző értékelés egyben zárja a közös munkát, ezért ünnepi alkalomnak tekintjük. Erre az eseményre hívjuk szülőket, családtagokat, vendégeket. A vendégek közé feltétlenül hívjuk meg a helyi iskola, a kisebbségi önkormányzat képviselőjét is.

A záró értékelés egyben az a drámajáték, amelyet a tanulók korábban előkészítettek, a szerepeket megtanulták, készült plakát és felkészülési terv, zenét választottak hozzá, jelmezeket és díszletet készítettek, és természetesen a foglalkozások között néhányszor el is próbálták a Betyár volt-e Cigány Jóska? című mese feldolgozását.

A bemutató után a programvezető értékeli az előadást és a közös munkát, elsősorban dicsér és biztat.

Ha a foglalkozások a könyvtárban zajlottak, a programban részt vett fiatalok „nyerjenek” könyvtári tagságot, iratkozzanak be.

VI. SZAKIRODALOM JEGYZÉK A FELHASZNÁLT NYOMTATOTT ÉS DIGITÁLIS ANYAGOK, ADATBÁZISOK, LINKEK

- Balogh 1994. Balogh Attila: Elköszöntő. In: Cigányfűró, 1994. 1. sz. <http://www.arcanum.hu/ciganyfuro/>
- Bari 1990a. Bari Károly: Az erdő anyja. Cigány népmesék és hagyományok. Budapest : Gondolat, 1990.
- Bari 1990b. Bari Károly: Le vešeski dej. Az erdő anyja című kötet eredeti cigány nyelvű szövegei. Budapest : Országos Közművelődési Központ, 1990.
- Beck 2003. Beck Zoltán: A cigány irodalom fogalomtörténetéhez. In: Friss kutatások a romológia tárgykörében. Konferenciakötet, Pécs, 2002. november 15. Pécs
- Collegium Martineum. Szerk. Békési Andrea. Budapest : Soros Alapítvány, 2001. (Soros oktatási füzetek)
- Bogdán 1993. A cigány kisebbség rendszerváltás utáni helyzete a változások tükrében. In: Regio, 4. évf. 1993. 1. sz.
- <http://www.epa.oszk.hu/00000/00036/00013/pdf/08.pdf>
- Bosco 1991. Bosco, Teresio: Don Bosco. Új életrajz. Ford. Mészáros Béla. Budapest : Szt. József K., 1991.
- Harmat 2004. Harmat József: A remény egy szigete. Alsószentmárton. In: A feladatra készülni kell. A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár. Szerk. Nagy Attila, Péterfi Rita. Budapest : OSZK: Gondolat, 2004. p. 131–136. (Nemzeti téka)
- <http://mek.oszk.hu/04200/04209/04209.pdf>
- Heindl Péter: Diákok által működtetett kollégium. In: Van más megoldás is. Alternatív módszerek a középiskolában. Szerk. Papp Ágnes. Budapest: SuliNova, 2006. p. 211–244. (Pedagógiai alternatívák ; 10)
- Kardos 2001. Kardos Ferenc: Egy közgyűjtemény a cigány olvasáskultúra szolgálatában. In: Iskolakultúra, 2001. 12. sz. p. 91–96.
- Kardos 2004. Kardos Ferenc: Romák a könyvtárban – a könyvtár a magyarországi roma kultúrában. In: A feladatra készülni kell. A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár. Szerk. Nagy Attila, Péterfi Rita. Budapest: OSZK: Gondolat, 2004. p. 175–226. (Nemzeti téka) 2005. p. 77–83. (Tanulmányok a kisebbségi kultúra köréből; 2)
- Karsai 2001. Karsai Ervin: Cigányokról dióhéjban. Budapest: Anda Romani Kultúra Alapítvány, 2001. Kemény (szerk.) 2000.
- Kertesi Gábor – Kézdi Gábor: A cigány népesség Magyarországon. Dokumentáció és adattár. Budapest : Socio-Typo, 1998.
- Landauer 2004. Landauer Attila: Utak és problémák a magyarországi cigánykutatásban. In: A feladatra készülni kell. A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár. Szerk. Nagy Attila, Péterfi Rita. Budapest : OSZK : Gondolat, 2004. p. 13–46. (Nemzeti téka)
- <http://mek.oszk.hu/04200/04209/04209.pdf>
- Molnár 2001. [Molnár István Gábor] MIG: In memoriam Péli Tamás, 1948–1994. In: Amaro Drom, 2001. 01. 12.
- <http://www.amarodrom.hu/archivum/2001/0112/text8.htm>
- Nagy (szerk.) 1993 Félünk. Etnikai és szociális konfliktusok elkerülésének, feloldásának lehetőségei. Budapest, 1993. január 29. A konferencia anyaga. Szerk. Nagy Gábor Tamás. Budapest: Humanitas Civitatis Alapítvány, 1993.

- Orsós 1992. Orsós Jakab: Gyökerezés = Prindecina = Buchumisaripe. Zalaegerszeg : Deák Ferenc Megyei Könyvtár, 1992.
- Cigány bölcsődal. Cigány költők versei gyerekeknek. Vál. szerk. és az utószót írta Szegő László. Budapest : Móra, 1980.
- Tollerné 2002. Tollerné Kádár Judit: A magyarországi roma irodalom. In: Budaörsi pedagógusok a cigányságról. Szerk. Choli Daróczi József,
- Romonológiai alapismeretek. Szerk. Várnagy Elemér. Budapest: Corvinus, 1999. (A hét szabad művészet könyvtára)

- www.cigany.lap.hu > roma oldalak
- www.romalap.hu (regionális, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei oldal)
- www.ciganyzene.lap.hu
- www.romaweb.hu
- A „wiki-család” tagjai pl.: Romák, [Magyarcigányok](http://Magyarciganyok) Cigány népcsoportok Cigány nyelv stb.